

Міністерство освіти і науки України
Державний торговельно-економічний університет
Вінницький торговельно-економічний інститут
Кафедра іноземної філології та перекладу

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Концепт СВОБОДА в англomовній та українськомовній лінгвокультурах:
зіставний аспект»

Здобувача вищої освіти
II курсу, групи Ф-21В(М),
спеціальності 035 «Філологія»
освітньої програми
«Германські мови та літератури
(переклад включно),
перша – англійська»

Сергія ЗАДОРЖНОГО

Науковий керівник
канд.філол.н., доцент

Лілія ТЕРЕЩЕНКО

Гарант освітньої програми
д-р. філол. наук, професор

Наталя ІВАНИЦЬКА

Вінниця 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗІСТАВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ КОНЦЕПТІВ.....	7
1.1 Концепт як одиниця мовознавчих досліджень	7
1.1.1. Поняття “концепт” у сучасній лінгвістичній парадигмі.....	7
1.1.2. Співвіднесення терміну «концепт» з іншими суміжними термінами	13
1.1.3. Структура лінгвокультурологічного концепту	16
1.1.4. Типологія концептів.....	17
1.2 Сучасний стан досліджень у царині зіставної концептології.....	19
1.3 Сутність та основні характеристики мовної картини світу.....	27
Висновки до розділу 1	30
РОЗДІЛ 2 ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ КОНЦЕПТІВ СВОБОДА / FREEDOM	32
2.1 Матеріали та методи дослідження концептів СВОБОДА / FREEDOM.....	32
2.2 Особливості мовної об’єктивації та змісту концепту FREEDOM в англійській лінгвокультурі	35
2.3 Особливості мовної об’єктивації та змісту концепту СВОБОДА в українській лінгвокультурі	41
2.4 Концептуальне розуміння свободи, відображене в українській та англійській лінгвокультурах.....	47
Висновки до розділу 2	55
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58

ВСТУП

Перспективність і актуальність дослідження концептів за допомогою методів когнітивної лінгвістики наразі не підлягає сумніву, оскільки мовні й когнітивні структури взаємодіють між собою (дійсність – думка – мова), і через мову можна збагнути принципи осягнення світу людиною, а радше, форми оброблення нею інформації, що надходить зовні. Природно, що у результаті такої обробки на рівні свідомості концепту відповідає певна когнітивна структура, що стає підставою для омовлення, і лише частина тієї структури перетворюється на вербальний знак. Цей процес дістав назву концептуалізації, у результаті чого створюється концептуальна система, складниками якої стають концепти – «інформаційні структури свідомості, різносубстратні за способами формування та представлення знань про певні об'єкти і явища» [3, с. 258].

Метою кваліфікаційної роботи є проведення зіставного дослідження структури та форм мовної реалізації лінгвокультурних концептів СВОБОДА та FREEDOM.

Дослідження передбачає реалізацію наступних завдань:

- проаналізувати основні тлумачення поняття "концепт";
- розглянути структурні особливості концептів;
- описати деякі підходи до типологізації концептів;
- проаналізувати зміст концептів СВОБОДА, FREEDOM на основі лексичних значень слів-репрезентантів;
- сконструювати лексичні поля СВОБОДА, FREEDOM шляхом виділення їх концептуальних шарів;
- дослідити структурні особливості концептів СВОБОДА і FREEDOM;
- порівняти форми їх мовної актуалізації в українській та англійській мовах;

- висвітлити особливості концептуалізації свободи в українській та англійській лінгвокультурах.

Усю пізнавальну діяльність людини можна розглядати як таку, що розвиває вміння орієнтуватися у світі і пов'язана з необхідністю розрізняти об'єкти: концепти виникають для забезпечення ментальних операцій.

Отже, формування концептів пов'язане з осягненням світу та формуванням уявлень про нього [5]. З концептів складається семантичний простір конкретної мови, а за семантичним простором можна судити про структуру знань. На сьогодні опубліковано досить багато робіт, присвячених різним проблемам концептології, включаючи інтерпретацію поняття "концепт".

Завдяки політичним змінам у світі наприкінці II т. – на початку III т. концепт СВОБОДА стає домінантою у картині світу багатьох народів. Відповідно, концепт розглядається як універсальна цінність, що знаходиться в центрі системи цінностей більшості культур світу. Однак необхідно підкреслити, що зміст цього концепту варіюється від культури до культури. Так, у Великій Британії в його змісті постійно з'являються певні національно-специфічні риси, які віддзеркалюють зміни соціально-економічного характеру, вивчення та опис зазначених рис допомагає зрозуміти британський національний менталітет. У Сполучених Штатах Америки зміст концепту FREEDOM також наповнюється своїми національними рисами, адже свобода для американця займає чільне місце в його картині світу.

В українській картині світу поданий концепт також стає настріжним – відбувається процес державотворення – і концепт СВОБОДА поступово входить до концептосфери «особистість». Відповідно це робить дослідження концепту *актуальним* не тільки для розуміння національного характеру, а також і для подальшого розвитку лінгвокультурології та контрастивної семантики.

Дослідження концептуального розуміння свободи в українській та англійській лінгвокультурах важливе з кількох причин. По-перше, це допоможе розкрити важливі аспекти культурних ідентичностей та цінностей, що впливають на мовленнєву та мовну поведінку. По-друге, це сприятиме поглибленню міжкультурного розуміння і взаємодії між Україною та англomовними країнами.

Крім того, розгляд цієї теми може сприяти підвищенню усвідомлення ролі мови та культури в формуванні глибоких переконань і цінностей, а також впливу цих факторів на суспільні процеси та політику. Дослідження може також допомогти міжнародним організаціям і урядам розробляти більш ефективні підходи до міжнародної співпраці та дипломатії, з огляду на різницю в розумінні свободи між цими двома культурами.

Об'єктом дослідження виступають концепти СВОБОДА та FREEDOM.

Предмет дослідження становлять лексико-семантичні, структурні, лінгвокультурологічні характеристики концептів СВОБОДА та FREEDOM у зіставному аспекті.

Матеріалом для визначення внутрішньої форми концептів слугував лексичний матеріал, зафіксований у словниках, а також у публіцистичних текстах.

Методи дослідження – при аналізі цієї роботи було використано теоретичні та емпіричні методи, а саме: семантичний аналіз, щоб дослідити семантичну структуру концепту СВОБОДА в кожній мові та вивчити різницю у сприйнятті підкатегорій або аспектів свободи; когнітивний аналіз для проведення дослідження того, як ідеї про свободу впливають на те, як концепт СВОБОДА відображається в мисленні та уявленнях людей; соціокультурний аналіз для вивчення історичного та культурного контексту, в якому виникла та розвивалася ідея свободи в обох мовах; контрастивний аналіз, який допомагає виявити спільність та різницю у сприйнятті понять між різними культурами; лінгвокультурологічний аналіз досліджує вплив

культурних цінностей на вибір конкретних слів та виразів для вербалізації концептів.

Практична цінність полягає в тому, що матеріал дослідження можна використовувати у викладанні таких дисциплін, як «Когнітивна лінгвістика», «Порівняльна лексикологія англійської та української мов», «Психолінгвістика», «Лінгвокультурологія», а також в наукових працях, статтях.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі змісту, вступу, двох розділів, списку літератури та використаних джерел.

Апробація дослідження. За результатами нашого дослідження були представлені тези на X студентській науково-практичній Інтернет-конференції «Світоглядні трансформації особистості студента ЗВО : філософські, соціально-правові, мовознавчі та здоров'яформуючі аспекти», ВТЕІ ДТЕУ, 24.02.2023, статті на XII Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми ефективного соціально-економічного розвитку України : пошук молодих», ВТЕІ ДТЕУ, 20.04.2023 та VIII Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми сучасної транслятології, лінгвокраїнознавства та теорії міжкультурної комунікації», ВТЕІ ДТЕУ, 04.10.2023 [14-16].

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗІСТАВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ КОНЦЕПТІВ

1.1 Концепт як одиниця мовознавчих досліджень

Одним із ключових понять у сфері мовознавчих досліджень є концепт. Концепт є важливим елементом розуміння та опису природи людської мови, його роль вивчення мови та культурного аналізу, важливого для розуміння та взаємодії між різними суспільствами.

Концепт у мовознавстві – це абстрактне, універсальне уявлення про певний предмет, ідею чи явище, яке виникає в мові. Він є своєрідною лінгвістичною одиницею, яка відображає специфіку мислення та сприймання світу в кожному конкретному культурному середовищі. Концепти можуть бути як індивідуальними, так і колективними, відображаючи особисті переконання та відчуття спільності.

Семантика та когнітивна лінгвістика розглядають концепт з точки зору того, як він взаємодіє зі структурою мови та впливає на процеси сприйняття та розуміння мови. Концепт виступає не лише як мовна одиниця, але і як відображення способу, яким ми усвідомлюємо світ навколо нас.

1.1.1. Поняття «концепт» у сучасній лінгвістичній парадигмі. На черговому витку розвитку гуманітарного знання та у ході активного переходу від лінгвістики, орієнтованої на вивчення мови в самій собі, до лінгвістики антропологічної, що вивчає мову у зв'язку з людиною, її мисленням та свідомістю, сучасна лінгвістична думка зіткнулася з необхідністю виникнення нового терміну для адекватного позначення змістової сторони мовного знаку, який би зняв функціональну обмеженість

традиційного значення та сенсу і в якому органічно поєдналися б логіко-психологічні та мовознавчі категорії [3]. Активні розвідки в мовознавстві 90-х років XX століття спричинили появу цілого ряду номінативних одиниць, спільним для яких було прагнення показати специфіку представлення мовних знань. У конкурентній боротьбі в лінгвістичній літературі зіткнулися такі терміни як: "концепт", "лінгвокультурема", "міфологема", "логоепістема". Але стає очевидним, що найбільш життєздатним виявилось поняття "концепт" [5]. Воно стало ключовим поняттям когнітивної лінгвістики – однією з розповсюджених верифікуючих моделей усвідомлення фрагментів дійсності та мовної категоризації, оперативної одиниці пам'яті.

У філософському енциклопедичному словнику концепт трактується як одна з логічних форм мислення на протилежність судженню та висновку, які складаються з понять. Проводиться межа між поняттями, якими ми користуємося в повсякденному житті, та поняттями логіки. Відзначається, що у мисленні народу, або окремо взятої людини поняття утворюються не шляхом сприйняття та об'єднання притаманних групі предметів однакових ознак, а завдяки тому, що спочатку сприймаються та перероблюються поняття суттєвої властивості речей [4]. Очевидним є той факт, що словникова стаття відбиває лише загальнофілософське (логічне) трактування концепту, хоча введений він був у науковий обіг у зв'язку із дослідженням проблеми мови і мислення.

До кінця XX ст. лінгвісти зрозуміли, що носій мови – це носій певних концептуальних систем. Для виявлення концептів необхідно виявлення деяких ознак, та предметні дії з об'єктами та їх кінцева мета, та оцінка таких дій, але знаючи роль всіх цих факторів, когнітологи все ж таки ще не можуть відповісти на питання про те, як виникають концепти, крім як вказати на процес утворення змістів у самому загальному вигляді.

Концепт – термін, який служить для пояснення одиниць ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості та тієї інформаційної структури, яка

відображає знання та досвід людини. Концепт – оперативна змістовна одиниця пам'яті ментального лексикону, концептуальної системи та мови мозку, всієї картини світу, відображеної в людській психиці.

Поняття концепту відповідає уявленню про ті смисли, якими оперує людина в процесах мислення і які відображають зміст досвіду та знань, зміст результатів всієї людської діяльності та процесів пізнання світу у вигляді деяких «квантів» знань.

Зараз у лінгвістичній науці можна позначити три нових підходи до розуміння концепту, що базуються на загальному положенні: концепт – те, що називають змістом поняття, синонім смислу.

Перший підхід при розгляді концепту більш уваги приділяється *культурологічному аспекту*, коли вся культура розуміється, як сукупність концептів та відношень між ними. Відповідно, концепт – це основний осередок культури в ментальному світі людини. Вони займають ядерне положення в колективній мовній свідомості, і тому їх дослідження стає надзвичайно актуальною проблемою. При такому розумінні терміну «концепт» роль мови другорядна, вона є лише допоміжним засобом – формою омовлення згустку культури.

Другий підхід до розуміння концепту семантику мовного знаку представляє єдиним засобом формування змісту концепту. Схожої точки зору дотримується Н.Ф. Амфиренко, який також постулює семантичний підхід до концепту, розуміючи його як одиницю когнітивної семантики.

Прихильники третього підходу вважають, що концепти не виникають безпосередньо зі значення слова, а є результатом зіткнення значення з особистим та народним досвідом людини, тобто концепт є посередником між словом та дійсністю.

Відповідно, концепт – це оперативна змістовна одиниця пам'яті ментального лексикону концептуальної системи мозку, всієї картини світу, відображеної у людській психиці.

Мова відображає особливе бачення світу, то й відображення в ньому позиції спостерігача (або усвідомлення абстрагування від неї) відповідає загальній суб'єктивності закріплених у мові концептів. Не можна не погодитися з цим твердженням, так як одне й те ж явище та дія-об'єкт може бути описана по-різному, з використанням різних мовних засобів, тому з'являється можливість відобразити в описі різні деталі, властивості, ознаки.

Цікава теорія концепту запропонована Ю.Д. Апресяном. Вона базується на наступних засадах: 1) кожна природна мова відображає визначений засіб сприйняття та організації світу. Відображені в ньому значення складаються в єдину систему поглядів, свого роду колективну філософію, яка іменується всіма його носіями; 2) притаманний мові засіб концептуалізації частково універсальний, частково національно специфічний; 3) погляд на світ (засіб концептуалізації) «наївний» у тому сенсі, що він відрізняється від наукової картини світу, але це не примітивні уявлення.

Загальним для даних підходів є твердження незаперечного зв'язку мови та культури; розбіжність зумовлена різним баченням ролі мови у формуванні концепту. Об'єкти стають «культурними об'єктами» лише тоді, коли уявлення про них структуруються етномовним мисленням у вигляді певних «квантів» знання-концептів.

На перший погляд, лексичне значення слова можна назвати концептом. Однак зараз вже вважається доведеним тезис про те, що значення слова в словниковій статті представлено «недостатнім, вузьким, далеким від когнітивної реальності і навіть неадекватним» (R.W. Langaker).

Отже, концепт – культурно визначений вербалізований смисл, представлений у плані вираження цілим рядом своїх мовних реалізацій, формуючих відповідну лексико-семантичну парадигму; одиниця колективного знання, яка має мовне вираження та відзначена етнокультурною специфікою. Тобто це семантичне утворення, відзначене

лінгвокультурною специфікою і тим чи іншим чином характеризуюче носіїв певної етнокультури. Концепт, відображаючи етнічне світобачення, маркує етнічну мовну картину світу та є цеглиною для побудови «будинку буття» (за М. Хайдером). Але в той же самий час – це деякий квант знання, який відображає зміст всієї людської діяльності. Концепт не безпосередньо виникає із значення слова, а є результатом зіткнення словникового значення слова з особистим та народним досвідом людини. Він оточений емоційним, експресивним, оцінювальним ореолом.

Стосовно багатогранності підходів до розуміння сутності концепта І. Гайдук акцентує увагу на відсутності єдиного тлумачення поняття концепту, що пов'язано з його складною, багатовимірною структурою, яка включає, крім понятійної основи, соціопсихокультурну частину, яка не стільки мислиться носієм мови, але й переживається ним: до її складу входять асоціації, емоції, оцінки, національні образи й конотації, притаманні даній культурі. Саме зазначений науковець обґрунтовує, що концепти представляють світ у голові людини, утворюючи концептуальну систему, а знаки людської мови кодують у слові зміст цієї системи.

Водночас, О. Мельничук виокремлює два напрями розуміння сутності концепту, зокрема: 1) у логіці – смисл знака (імені); 2) загальна думка, формулювання. Окреслені підходи мають загальнофілософське значення і не розкривають глибини тлумачення цього поняття [25]. До прикладу, В. Івашенко окреслює концепт як «згусток» найрізноманітніших смислів, які цінуються в системі значень окремо взятої мови і виникають у процесі пізнавальної (відображальної) діяльності людини [18].

Концепт як будь-яку оперативну одиницю мислення, що може передбачати або не передбачати наявність чіткої логічної форми, розглядає С. Жаботинська [12].

Науковий інтерес у сучасній лінгвістиці викликає підхід до трактування дефініції концепту як ментального утворення, тобто способу

мислення, налаштованості думки, певної установки, або ж призми через яку людина дивиться на світ і власне місце в ньому. Зокрема, лінгвісти його формулюють як «дискретне ментальне утворення, що є базовою одиницею розумового коду людини, володіє відносно впорядкованою внутрішньою структурою, являє собою результат пізнавальної (когнітивної) діяльності особи і суспільства та несе комплексну, енциклопедичну інформацію про відображуваний предмет чи явище, про інтерпретацію конкретної інформації суспільною свідомістю і ставлення суспільної свідомості до певного явища чи предмета» [8].

Отже, мовне і мисленнєве концептуальне бачення в контексті світоглядних знань сформоване системою поглядів на світобачення та окреслення місця і ролі людини в них, а також відношенням індивіда до дійсності та власне до себе, що найбільш глибоко виражає світоглядні орієнтації і зумовлює формування багатограних концептів.

У сучасних лінгвістичних дослідженнях акцентується увага на вивченні мовних одиниць з урахуванням світоглядних людських знань накопичених за еволюційний період розвитку мовознавства, а також дослідженнях когнітивних підходів до виявлення явищ і процесів, що зумовлюються різновидами мовної номінації, тобто процесу найменування, при якому мовні елементи поєднуються з об'єктами, що позначаються ними. Таким чином, відзначається взаємозумовленість наукових підходів до розкриття сутності «концепту» у сучасній лінгвістиці, зокрема лінгвофілософського, що окреслюється системністю, оскільки поєднує низку мисленнєвих операцій і спонукає до словотворення, а також когнітивного й кількісного (квантового) підходу, що обґрунтовується як глобальна мисленнєва одиниця, яка формується у свідомості людини передусім через її предметну діяльність.

Дослідження зазначених підходів уможлиблює обґрунтування власного розуміння терміну «концепт» як оперативної одиниці мислення, що розглядається через призму багатоаспектності, тобто передусім як

ментального і мисленнєвого утворення, що базується на багатоманітності смислів у мовознавстві і використовується у процесі когнітивної (пізнавальної) людської діяльності зумовлюючи синергічний ефект на основі поєднання взаємозалежних теоретичних підходів у сфері когнітивної психології й когнітивної лінгвістики досліджуючи проблеми пізнавально-мисленнєвого характеру, формуючи і обробляючи інформаційну базу даних на матеріалах сучасної англійської мови.

У лінгвокогнітивних дослідженнях концепти представляють зв'язок феномена значення слова із знанням і структурами їх відображення у свідомості. Так, А. Вежицька розглядає концепт як об'єкт зі світу ідеального, що має ім'я і відбиває культурно-зумовлені уявлення людини про дійсність. Н. Н. Болдирєв характеризує концепт як "квант знання", зорієнтований на відображення онтології світу у зв'язку з потребами соціальної дійсності. Іноді поняття «концепт» трактується як синтез логічних і гносеологічних уявлень про об'єкт [5].

На думку А. А. Залевської «концепт» – це спонтанно функціонуюче в пізнавальній і комунікативній діяльності індивіда базове перцептивно-когнітивно-афективне утворення динамічного характеру, що підпорядковується закономірностям психічного життя людини і внаслідок цього, через ряд певних параметрів, відрізняється від значень як продуктів наукового опису з позиції лінгвістичної теорії [14: 39].

Відповідно, концепт багатомірний, в ньому можна відзначити як раціональне, так і емоційне, як абстрактне, так і конкретне, як універсальне, так і етнічне, як загальнонаціональне, так і індивідуально-особисте.

1.1.2. Співвіднесення терміну «концепт» з іншими суміжними термінами. Концепт – термін, що служить для роз'яснення ментальних і психічних ресурсів людської свідомості та тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини; оперативно-змістова одиниця пам'яті,

ментального лексикону, концептуальної системи та мови мозку (*lingua mentalis*), усієї картини світу, що відображена в людській психіці [3].

Намагання дати цілісний опис концепту пов'язане з проблемою розмежування цього терміна з такими як поняття, значення, лексичне значення, сема, денотат та ін., а також опису співвідношень концепту з такими поняттями як образ, символ, архетип, міфологема. Поняття як категорія логіки відрізняється від концепту. Концепт об'єднує інформацію про всі ознаки реалії, а поняття включає сукупність основних істотних ознак. Художній образ – це специфічна для літератури (і мистецтва взагалі) форма відображення дійсності. Він носить більш конкретний, як правило, визначений усталений характер, а концепт – це узагальнення рівня свідомості.

У визначенні символу як мовного знака, що спроможний відбивати архаїчний прошарок свідомості ми виходимо з того, що і в плані вираження, і в плані змісту він завжди являє собою деякий текст (Ю. Лотман). Категорія символу визначається як певна абстрактна реальність, яка втілюється в конкретному образі, що передає найскладніші логічні поняття – концепти. На основі вчення О.Потебні про внутрішню форму розглядається структура символу, яка складається із звукоряду (або графічного зображення), внутрішньої форми (образу) та символічного значення (концепту).

Образ та концепт становлять змістову структуру символу. Первинне та вторинне значення символу співіснують, не витісняючи одне одного. Символ зберігає парадигматичні зв'язки з одиницями лексичної системи тексту в обох своїх значеннях. Як наслідок виникає багатозначність символу, коли враховується поява асоціацій як на рівні первинного, так і на рівні вторинного, символічного значень. Символи у співвідношенні з будь-яким концептом формують парадигму символів. Архетипи ми розуміємо як міфологічні компоненти, що описують те, як душа переживає психічний факт

(К.-Г. Юнг). Функціонування концептів може не бути пов'язане із літературною рефлексією.

Концепти далеко не завжди корелюють із міфологією [25]. Порівняння концептуально навантажених знаків творчості (концептів) з образами, символами, міфологічно значущими одиницями показало, що архетипічна й міфологічна семантика включається до семантичної структури концептів, але не вичерпує їх. Концепт відрізняється від значення, оскільки відображає внутрішню форму слова. Не ототожнюються концепт і сема. Сема – результат розщеплення, аналізу значення, концепт – узагальнює, синтезує перцепцію знань про світ.

Розмежовуються також денотат і концепт внаслідок світоглядноузагальнювальних характеристик останнього. Зміст концепту як ментальної суті визначається всією розмаїтістю контекстів уживання і залежить від світоглядних домінант. Таким чином, стосовно терміна “концепт” доречно говорити про його смислову або змістовну структуру, а не про лексичне значення і семантику концепту.

Матеріальною базою концепту, його виразником є слово, а структура семантичних ознак значення слова відбиває основу структури концепту. Дослідження семантичних складових слова виявляє ієрархічну будову концепту. Однак при зіставленні семантичної розробки слова і концепту виявляється їх неповна відповідність. Концепт у лексичній структурі слова є складною структурою, яка представляє собою синтез індивідуально-авторського розуміння з традицією національного вживання цього концепту, а також і загальнолюдською, первісно міфологічною моделлю світу.

Проаналізувавши різні визначення даного поняття, можна виділити такі його інваріантні ознаки:

- мінімальна одиниця людського досвіду в його ідеальному уявленні, вербалізована за допомогою слова і має польову структуру;
- основні одиниці обробки, збереження та передачі знань;

- наявність гнучких змістових кордонів;
- концепт є соціальним, при цьому асоціативне поле обумовлює його прагматику;
- культурна маркованість [7].

Концепт має своєрідну структуру, хоча він не може бути представлений як жорстка структура, яка подібна до значення слова. Це пов'язано з його активною динамічною роллю в процесі мислення – він увесь час функціонує, активізується в різних своїх складових частинах і аспектах, поєднується з іншими концептами і відштовхується від них. У цьому полягає смисл мислення.

1.1.3. Структура лінгвокультурологічного концепту. Відсутність єдиного визначення концепту пов'язана з тим, що він володіє складною, багатомірною структурою, яка включає окрім понятійної основи соціо-психо-культурну частину, яка не стільки мислиться носієм мови, скільки переживається їм; вона включає асоціації, емоції, оцінки, національні образи та конотації, які притаманні даній культурі. У дослідженнях кінця ХХ – початку ХХІ століття простежується тенденція щодо формування структури концепту як складного явища, в якому виділяються окремі взаємообумовлені частини [26]. Концепт має визначену структуру, хоча він і не може бути представлений як жорстка структура, подібно значенню слова. Це пов'язано з його активною динамічною роллю в процесі мислення – він весь час функціонує, актуалізується в різних своїх складових частинах та аспектах, поєднується з іншими концептами та відштовхується від них.

Організація концепту складна і включає в себе поняттєві й культурні складники: вихідну форму (етимологія), основні змістові ознаки, конотації (асоціації та оцінки). Концепт формується в свідомості людини з: її чуттєвого досвіду – сприйняття світу органами чуття, предметної діяльності, мисленнєвих операцій з вже існуючими у свідомості індивіда концептами,

пізнання мовних одиниць. Концепт народжується як чуттєвий образ, що поступово перетворюється у власне мовленнєвий. Він складається з окремих ознак об'єктивного чи суб'єктивного світу, диференційовано відображеного у мові [7].

Різні науковці пропонують різні структури концептів та всі вони погоджуються з тим, що усі концепти мають базовий шар (ядро), на який нашаровуються додаткові когнітивні ознаки. Т. В. Луньова пропонує наступну модель концепту, ця модель включає ядро та п'ять модусів.

Ядро становить собою осердя концепту. У ядрі зберігається найістотніша інформація про той чи інший предмет, дію, якість, особу – найсуттєвіше зі знань та уявлень, що складають зміст відповідного концепту. Модуси концепту, «функціональні підструктури загальної глобальної понятійної структури» [24], розрізняються залежно від типу інформації, що в них зберігається. *Раціонально-логічний модус* пов'язаний з формуванням логічних понять про пізнаваний об'єкт чи аспект дійсності, *картинно-образний* – з наочно-чуттєвими уявленнями про цей об'єкт/аспект дійсності. Модус *фіктивності* являє собою впорядковану сукупність метафор, за допомогою яких відбувається додаткове осмислення пізнаваного. *Аксіологічний* модус містить оцінку певного фрагменту дійсності мовцями, а *ціннісний* – утилітарно-практичну чи культурну значущість, що приписується мовцями тому чи іншому феномену.

Таким чином, базовий шар концепту – це чуттєвий образ, який кодує концепт як одиницю мислення, плюс деякі додаткові концептуальні ознаки. Когнітивні шари, що відображають розвиток концепту, його відношення з іншими концептами доповнюють базовий когнітивний шар.

1.1.4. Типологія концептів. Типи концептів надзвичайно різноманітні – і за змістом, і за структурою. Однак, будь-який концепт, незалежно від типу, має базову основу. Базова основа концепту завжди являє собою

своєрідний чуттєвий образ (автобус – жовтий, тісно, трясє; мистецтво – картини; релігія – церква, люди, які моляться). Якщо концепт являє собою своєрідний плід, то базовий чуттєвий образ – кісточка плоду.

Концепти поділяються на такі три типи: однорівневі, багаторівневі та сегментні. Однорівневий концепт містить тільки чуттєве ядро, фактично – один базовий шар. Такі концепти являють собою предметні образи. Концепт може бути багаторівневим – містить декілька когнітивних шарів, які різняться рівнем абстракції.

Деякі учені розрізняють концепти за сферами людської діяльності: «концепти є первісними культурними утвореннями, які транслюються в різні сфери буття людини, зокрема, у сфери переважно поняттєві (науку), переважно образного (мистецтво) і переважно діяльнісного (побут, життя) освоєння світу» [6, с. 6]. Окремі мовознавці також розуміють концепт як «будь-яку дискретну одиницю колективної свідомості, яка відображає предмет реального або ідеального світу, що збережена в національній пам'яті носіями мови у вигляді пізнаного, вербально позначеного субстрату» [7].

«Концепти виникають у свідомості людини не тільки як натяки на можливі значення..., тобто концепт впливає безпосередньо не із значення слова, а є відгуком на попередній мовний досвід людини загалом – поетичний, прозаїчний, науковий, соціальний, історичний і т. ін.» [8, с. 282].

Якщо існують точки дотику теорії номінації і когнітивізму, а «поведінку людини визначає сукупність її знань і досвід, а також система цінностей», то саме когнітивний аналіз допоможе «вийти за рамки власне мовних спостережень і будувати припущення про те, як влаштований людський розум...» [9, с. 338]. Так, на схемі, яку зроблено згідно з теорією Е. Рош розрізнено категорійні (суперконцепти), базові та опорні концепти.

Таким чином, концепт можна визначити як «процес творення смислів про об'єкти пізнання, процес побудови інформації про них. Ця інформація про відносно актуальний або можливий стан речей у світі й є «смыслом» або

«концептом». У вузькому значенні концепт тлумачать як інтенціональну функцію, що визначає множинність об'єктів або предметів; значеннями такої функції можуть бути об'єкти (предмети) дійсного або можливого світів», причому система концептів передбачає наявність первісних концептів як необхідну умову її побудови [3].

Виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок, що концепт представляє собою оперативнотлумачну одиницю пам'яті, який має певну, хоча і не жорстку, структуру. Він складається з компонентів (концептуальних ознак), тобто окремих ознак об'єктивної і суб'єктивної дійсності. Ці ознаки диференційовано відображені у змісті концепту і розрізняються за ступенем абстрактності.

1.2 Сучасний стан досліджень у царині зіставної концептології

У сучасному світі, де глобалізація, міжкультурний обмін та швидкі технологічні зміни стають все більш помітними, виникає необхідність у розумінні та аналізі концептів, які лежать в основі мовних і культурних реалій. Спостерігається рост інтересу до зіставної концептології як галузі, що досліджує схожі та відмінні риси концептів у різних мовах та культурах. Цей розділ присвячений аналізу сучасного стану досліджень у царині зіставної концептології.

Сучасний світ, здійснюючи крок за кроком до глобалізації та міжкультурного обміну, ставить перед собою завдання ефективного спілкування та взаєморозуміння між різними національностями, культурами та мовами. У цьому контексті зіставна концептологія, як інтердисциплінарна галузь лінгвістики та культурології, набуває все більшої актуальності. Ця наука дозволяє розглянути мовні та культурні реалії з нової перспективи, розкривши глибокі зв'язки між концептами та сприйняттям світу в різних культурах.

Зіставна концептологія – це галузь лінгвістики та культурології, яка вивчає схожі та відмінні концепти (поняття) у різних мовах та культурах. Концепти є основними будівельними блоками культурних реалій та сприйняття світу. Зіставна концептологія досліджує, які ідеї, цінності, асоціації та структури відображаються у концептах, використовуються в різних мовах та культурах для вираження одних і тих самих або подібних явищ.

Головна мета зіставної концептології – це розкрити культурні відмінності та спільність концептів, дослідити їх значення, вживання та взаємозв'язки між різними мовами та культурами. Дослідження в цій галузі можуть включати аналіз когнітивних структур, образів, символів, метафор, стереотипів та інших елементів, які формують сприйняття реальності в різних культурних контекстах.

Зіставна концептологія дозволяє розкрити те, як різні культури сприймають та виражають одні й ті ж поняття, такі як «час», «сім'я», «дружба», «успіх» та інші. Дослідники цієї галузі вивчають, які аспекти концептів є універсальними, а які є культурно-специфічними. Вони аналізують, які метафори та образи використовуються для опису цих понять, які асоціації вони викликають, як вони впливають на мовленнєві процеси.

Ці дослідження відіграють роль у різних областях. Наприклад, для перекладачів важливо розуміти, які значення та конотації мають концепти в різних мовах, щоб передати їх точно та ефективно. Для міжкультурної комунікації інсайти зіставної концептології можуть допомогти уникнути недорозуміннь, що виникають через різниці у сприйнятті понять. Культурні дослідження можуть засвідчити, як концепти відображають цінності, традиції та світогляд різних культур.

Зіставна концептологія вивчає і розкриває те, що заховано під поверхнею слів та виразів, а також як це впливає на сприйняття та взаєморозуміння між людьми з різних культур. Дослідження в цій галузі

може сприяти покращенню міжкультурного діалогу, розвитку міжнаціональних відносин та поглибленню наукового розуміння впливу мови та культури на сприйняття світу.

Зіставна концептологія є невід'ємною частиною лінгвістичних та культурологічних досліджень. Вона зосереджується на вивченні концептів, які виражають найглибші цінності, стереотипи, асоціації та відношення в різних мовах та культурах. Отже, дослідження спрямовані на виявлення схожих та відмінних рис концептів, а також на аналіз впливу культурних чинників на їх формування та сприйняття. Допомагає уникнути непорозумінь та конфліктів у міжкультурному спілкуванні. Вона відкриває можливості для глибокого розуміння того, які ідеї та цінності лежать в основі мовних та культурних реалій. Це дозволяє побудувати більш ефективні комунікаційні стратегії та сприяє збагаченню міжкультурного діалогу.

Зіставна концептологія використовує різні методи для аналізу та порівняння концептів. Один з найбільш поширених методів – це *контрастивний аналіз*, який допомагає виявити спільність та різницю у сприйнятті понять між різними культурами. Когнітивні експерименти дозволяють вивчати, як концепти сприймаються людьми різних культур та які асоціації вони викликають. Лінгвокультурологічний аналіз досліджує вплив культурних цінностей на вибір конкретних слів та виразів для передачі концептів.

Зіставна концептологія є невід'ємною частиною лінгвістичних та культурологічних досліджень. Вона зосереджується на вивченні концептів, які виражають найглибші цінності, стереотипи, асоціації та відношення в різних мовах та культурах. Зіставна концептологія спрямована на виявлення схожих та відмінних рис концептів, а також на аналіз впливу культурних чинників на їх формування та сприйняття.

Міжкультурна комунікація також користується результатами зіставних концептологічних досліджень. Розуміння того, як концепти сприймаються в

різних культурах, допомагає уникнути стереотипів, помилкових інтерпретацій та непорозумінь між представниками різних національностей.

Зіставна концептологія має безмежний потенціал для подальших досліджень. Розвиток технологій дозволяє застосовувати аналіз великих обсягів даних для вивчення концептів та їх впливу на спілкування та культурний обмін. Дослідники також можуть звернутися до вивчення концептів у мультимедійних форматах, які відображаються не лише у мовних виразах, а й в образах, символах та звуках.

Сучасні дослідження в зіставній концептології базуються на різних теоретичних підходах та методологіях. Одним з ключових підходів є когнітивна лінгвістика, яка дозволяє аналізувати концепти через призму пізнавальних структур та ментальних образів. Інший підхід – антропологічний – дозволяє вивчати взаємозв'язок між концептами та культурним контекстом їх виникнення.

Сучасні дослідження в зіставній концептології охоплюють різні тематичні напрямки. Однією з актуальних областей є дослідження культурно-специфічних та універсальних аспектів концептів, які визначають сприйняття світу різними культурами. Інший напрямок – вивчення впливу глобалізації на концептосферу та зміни в концептах під впливом міжкультурного обміну.

Сучасні технології надають нові можливості для досліджень у зіставній концептології. Використання комп'ютерних програм для автоматичного аналізу текстів у різних мовах дозволяє виявити патерни та зв'язки між концептами. Онлайн-дослідження дозволяють отримувати дані від представників різних культур, що сприяє більш глибокому розумінню концептів та їх взаємодії. Використання мовних корпусів стало популярним методом для дослідження вживання концептів у різних мовах. Це дозволяє аналізувати великі обсяги текстів для виявлення відмінностей та семантичних нюансів.

Незважаючи на досягнуті результати, дослідники стикаються з рядом викликів у сфері зіставної концептології. Один із них полягає у складності тлумачення та аналізу концептів, що можуть мати глибокі історичні та культурні корені. Диференціація між універсальними та культурно-специфічними аспектами концептів також вимагає додаткового дослідження.

Змінюваний соціокультурний контекст і вплив технологій також вносять свої корективи в сучасні дослідження. Глобалізація та міграційні процеси призводять до зміни в сприйнятті та вживанні концептів, що вимагає розширення методологічного підходу та врахування нових факторів.

Сучасний стан досліджень у царині зіставної концептології відкриває широкі перспективи для розуміння взаємозв'язку між мовою, культурою та концептами. Інтердисциплінарний характер цієї галузі дозволяє поєднувати підходи з лінгвістики, антропології, психології та інших дисциплін для глибокого вивчення концептів. Дослідження культурно-специфічних аспектів концептів дозволяє глибше зрозуміти цінності, норми та уявлення, що притаманні різним культурам.

Важливою перспективою для майбутніх досліджень є розвиток методологій, що дозволять більш точно визначити межі між концептами та їх перетини. Також важливим завданням є виявлення і розкриття "культурних білих плям" - областей, де відсутні дослідження або вони недостатньо обґрунтовані.

Однією з цікавих перспектив для майбутніх досліджень є розгляд концептів через призму не лише слова, але й образів, символів та інших аспектів візуальної та мультимодальної комунікації. Оскільки в сучасному світі дедалі більше уваги приділяється візуальній спілкуванню, архітектурі, рекламі тощо, аналіз концептів у цьому контексті може розкрити нові глибини їх значень та спричинити поглиблене розуміння міжкультурної комунікації.

Також, розвиток інформаційних технологій відкриває нові можливості для досліджень у царині зіставної концептології. Аналіз великих обсягів текстових та візуальних даних за допомогою штучного інтелекту, машинного навчання та обробки природної мови може допомогти автоматизувати деякі аспекти досліджень і виявити патерни та зв'язки, які можуть бути недостатньо помітними людським оком.

Нарешті, у зв'язку зі зростаючим інтересом до розуміння міжкультурних відмінностей та підвищенням міжнаціональних взаємодій, дослідження у царині зіставної концептології можуть мати практичний вплив на освіту, міжнаціональну дипломатію, переклад та культурний обмін. Дослідники можуть вивчати, як концепти відображають індивідуальний та колективний ідентичності.

Загалом, сучасні дослідження у зіставній концептології підтверджують значущість та актуальність цієї галузі для суспільства. Вони сприяють глибокому розумінню культурних реалій, допомагають подолати мовні та культурні бар'єри, а також розвивають інтердисциплінарні зв'язки між мовознавством, культурологією, психологією та іншими науками.

Для досягнення більш глибокого розуміння концептів у різних культурах можна розглядати можливість співпраці з представниками цих культур. Етнографічні дослідження та співпраця з місцевими спеціалістами можуть допомогти збагатити знання про значення та вживання концептів в різних соціокультурних контекстах. Розробка словників, що відображають концептуальні зв'язки та варіації понять у різних мовах, може стати корисним джерелом інформації для перекладачів, дослідників та практикуючих мовців.

Розробка онлайн-ресурсів та баз даних, що містять інформацію про концепти в різних мовах та культурах, може стати важливим інструментом для дослідників, студентів, перекладачів та інших фахівців, які цікавляться вивченням культурних аспектів комунікації.

Декілька прикладів сучасних досліджень у зіставній концептології, що включають дослідження концепту:

- ❖ Дослідники порівнюють сприйняття часу в культурах, де важливий акцент робиться на точності та пунктуальності, з тими, де відносини та події мають більший пріоритет. Різні концепти часу відображають культурні цінності, ставлення до роботи та життя.

- ❖ Вивчають поняття та вирази, які використовуються для опису родини в різних мовах. Виявляють, які аспекти відносин між членами родини відображаються в мовних концептах та як вони впливають на культурне сприйняття родини.

- ❖ Досліджуються метафори, які використовуються в різних культурах для опису абстрактних концептів, таких як “любов”, “час” або “життя”. Вони розкривають, як ці метафори впливають на сприйняття та спілкування між людьми.

Одним з основних складнощів у зіставній концептології є знаходження адекватних перекладів або еквівалентів для концептів між різними мовами. Деякі концепти можуть бути настільки унікальними, що важко передати їхнє повне значення в іншій мові.

Концепти можуть мати різні тлумачення в різних культурах. Дослідники повинні бути обережні, щоб не впасти у пастку стереотипів або упереджень, коли аналізують концепти.

Дослідники повинні враховувати, що сприйняття та інтерпретація концептів може змінюватися з плином часу та під впливом змін у суспільстві.

У роботах зарубіжних дослідників можна виділити три принципово відмінних підходи до розуміння суті концепту. М. Джонсон [49], Р. Лангакер [51], Дж. Лакофф [50], И. Світсер [57], Л. Талмі [58] та ін. трактують концепт як ментальну репрезентацію. Як абстрактну одиницю логічної семантики концепт трактується у працях К. Пікока [55] та ін. У роботах Р. Брендона, М. Дамметта концепт представлено як потенцію мислячої особистості. Варто

зазначити, що вищезгадані визначення концепту не виключають одне одного, а лише підкреслюють різні способи формування концепту. Та найпродуктивнішим, на нашу думку, є інтегративний підхід до розуміння концепту.

Наукові праці, монографії, колективні роботи, статті, присвячені когнітології, представляють концепт як один із центральних ключових термінів в апараті когнітивної лінгвістики. У лінгвістичних працях кінця ХХ – початку ХХІ століття чимало робіт українських дослідників – О.Селіванової, Ж.Соколовської, Л.Синельникової, Л.Лисиченко, Л.Пелепейченко, В.Ужченка присвячено розробці перспективних аспектів даної проблеми в українському мовознавстві.

Порівняльні дослідження лінгвокультурних концептів займають чільне місце у сучасних мовознавчих дослідженнях вітчизняних науковців. Зокрема, Чернишенко І. А. проводить порівняльний аналіз структурної моделі концептів РОБОТА/WORK в етнічній свідомості носіїв української та англійської мов [41]. Ваніна Г. В. глибоко розробляє методику порівняльного аналізу концептів, зокрема на основі концептів PR/ПІАР/ПІАР [2]. Пилипенко І. О. аналізує концепти HEART/СЕРЦЕ у фразеологізмах англійської та української мови з погляду ознакового підходу [30]. У свою чергу Семегин Т.С. вивчає динаміку семантичної структури бінарних концептів ПРЕКРАСНИЙ / ПОТВОРНИЙ в англійській та українській мовах [35].

Сучасний стан досліджень у царині зіставної концептології свідчить про невичерпний потенціал цієї галузі для розкриття глибинних зв'язків між мовою, культурою та сприйняттям світу. Розуміння концептів, що лежать в основі наших мовних та культурних реалій, має важливе значення для побудови міжкультурних відносин, розвитку культурології та поглиблення наукових досліджень у цій сфері. Залучення новітніх технологій, розширення тематичного спектру та співпраця з різними дисциплінами можуть сприяти

подальшому розвитку зіставної концептології та збагаченню наших знань про світову культурну розмаїтість.

1.3 Сутність та основні характеристики мовної картини світу

Проблема єдності мови, мислення й мовної свідомості розглядається з акцентом на семантичні її аспекти. Співвідношення форми й змісту мовних одиниць різних рівнів, мовного значення й позамовного (енциклопедичного) знання базується на матеріалі чуттєвих образів, пам'яті та уявлення. “Фрагмент буття предметного світу, відбитий в етнічній свідомості, – зазначає В. Жайворонок, – потрапляє в аналогічний кругообіг могутності пізнання внутрішньо-аналогічних постійних зв'язків і стає життєвим символом-алегорією, що базується вже на художній експресії смислової перехідності. Зовнішні асоціації реального буття стають для мовця внутрішньою звичаєвою сутністю” [13].

Роль мовної картини світу в цьому плані полягає перш за все в участі у категоризації й концептуалізації світу та об'єктивації нових структур знань. У зв'язку із цим постало питання про необхідність виявлення узагальнено-абстрактних універсалій, які виокремлюють загальні властивості у систем, що мають самостійність, але в нормі функціонують у єдності й забезпечують смислотворення й комунікацію.

Найбільш активно проблему концептуалізації мовної дійсності розробляє когнітивна лінгвістика, яка виникла у сфері когнітології. Предметом вивчення когнітології є свідомість у специфічному ракурсі – як інструмент для роботи з інформацією. Якщо загальні проблеми когнітології розробляються в надрах філософії, логіки, семіотики, антропології, комп'ютерології та інших наук, то в узагальненому плані когнітивна лінгвістика вивчає процеси отримання, обробки, впорядкування, збереження і використання різноманітної інформації. Механізми цих процесів досить

складні. Щоб їх визначити, потрібна ґрунтовна база мовних і позамовних знань.

Предметом лінгвокогнітивної теорії, як і прагмалінгвістики, є мовленнєва діяльність, тобто реальні процеси породження і розуміння текстів. Представниками когнітивної картини світу у нашій свідомості виступають концепти й різні типи фреймів. Когнітивні категорії (концепти, фрейми, гештальти тощо) – це по суті традиційні логічні, психологічні, соціологічні категорії у їх сучасному тлумаченні. Основне коло лінгвістично релевантних понять обговорюваних у науці у зв'язку із концептуальною діяльністю рефлексованої свідомості було визначено у філософських працях Арістотеля, Т. Гоббса, Дж. Локка, П. Флоренського.

Концептуальний аналіз мислення і мовлення, розпочатий видатними філософами – Л. Вигінштейном, Г.Х. фон Вригом, М. Гадамером, М. Хайдеггером та іншими, посів чільне місце в лінгвістичних дослідженнях, звернених до проблеми створення цілісної концепції співвідношення мови і мислення, способів вираження в мові позамовної дійсності, знань про світ, законів організації мовної картини світу.

Пріоритет у розробці питань концептуальної структури та теорії концептів належить зарубіжним вченим М. Барсалоу, Р. Джекендоффу, Дж. Фодору, Г. Фреге, К. Шварцу, М. Бірвішу. У другій половині XX ст. цю проблему активно обговорювали філософи Л. Брутян, Г. Брутян, Р. Павіленіс та інші, які однозначно обстоюють позицію, що за відмінністю між мовною і концептуальною картиною світу стоїть проблема значення поняття і концепту.

Концептуально значущі елементи картини світу, відбиті у мовній формі, розкривають усі сторони свого значення завдяки семантичному аналізу, що включає методологічні прийоми теорії прототипів, семантичних примітивів; методу поелементного поділу змісту концептів; прийомів опису слів концептів, які відображають суму текстуальних тлумачень змісту.

Питання визначення узагальненої одиниці мовної картини світу продовжує розроблятися у сучасній науці у зв'язку із вивченням принципів реконструкції світорозуміння й експлікації концептуального змісту. Дослідження кожного окремого концепту дає змогу віднайти узагальнене й специфічне у тому чи іншому фрагменті лінгвістичної картини світу і глибше зрозуміти загальні системні закономірності мови в цілому.

Опису архетипічних властивостей дослідження концептів присвячені праці К.Г. Юнга, К. Керенї, Є. Ноймана, Є. Мелетинського, О. Фрейденберга. Вивченню проблем символічного, насамперед міфопоетичного, коду текстів з точки зору культурології приділено чимало уваги у роботах С.Аверінцева, Б.Успенського, Д.Лихачова, В.Іванова, В.Топорова, Ю.Лотмана, М.Толстого, С.Нікітіної, Ю.Степанова, М.Рябцевої.

Як відомо, наукове пізнання полягає не лише і не стільки в реєстрації фактів дійсності, але й у категоризації (у віднесенні їх до більш загального – до тієї або іншої категорії). Пошуки впорядкованості й організованості в об'єктивній дійсності сприяють установленню певних закономірностей, які отримали назву категорій.

По мірі накопичення фактів і ступеня вивченості якого-небудь явища “філософські категорії, преломлені в інших науках, спочатку одержують статус відповідних понять даної науки, потім поступово втілюються в своїх, іманентних для даної науки категоріях”.

Таким чином, стала можливою поява багатьох лінгвістичних категорій, більшість з яких обслуговує різні розділи науки про мову, наприклад, категорія часу, категорія відмінка, категорія модальності, категорія темпоральності, категорія розмовності. Глибокий та багатоаспектний науковий аналіз мовних фактів, який проводився багатьма дослідниками на значущому в кількісному відношенні фактичному матеріалі, створив передумови для виділення об'єктивно існуючої лінгвістичної категорії концепту. Лінгвальний концепт – вербально виражена інтегральна категорія,

яка відображає психоментальні ресурси свідомості, узагальнює знання і досвід людини, репрезентує мовну картину світу.

Концепту може відповідати інформація про предметно-логічні зв'язки даної реалії з іншими, про асоціативні культурологічні зв'язки, які відновлюють мовні об'єднання між даною реалією та іншими; про істотні та неістотні ідентифікуючі ознаки.

Перспективою подальших досліджень вважаємо, що слід вивчати історію значень не окремих слів, а концептів, об'єднаних певним метатекстом. Зазначена ідея реалізується через об'єднання слів у певні знакові поля концептів, співвіднесені з контекстом-джерелом, що допомагає визначити ті семантико-асоціативні передумови, які зумовили необхідність у їх використанні.

Висновки до розділу 1

У даному розділі були розглянуті теоретико-методологічні засади зіставних досліджень концептів, які визначають підходи, методи та інструменти, необхідні для аналізу та порівняння концептів в різних культурах, мовах чи контекстах. З урахуванням наведеного, можна зробити наступні висновки:

Важливість зіставних досліджень концептів полягає в можливості розуміти та порівнювати специфіку понять, які мають культурний або мовний контекст. Це допомагає виявити схожості та розбіжності між концептами, що в свою чергу сприяє кращому розумінню різних культур та способів мислення.

Важливим етапом у зіставних дослідженнях концептів є вибір методів та інструментів. Мовні, культурні та психологічні аспекти повинні бути враховані при виборі методології.

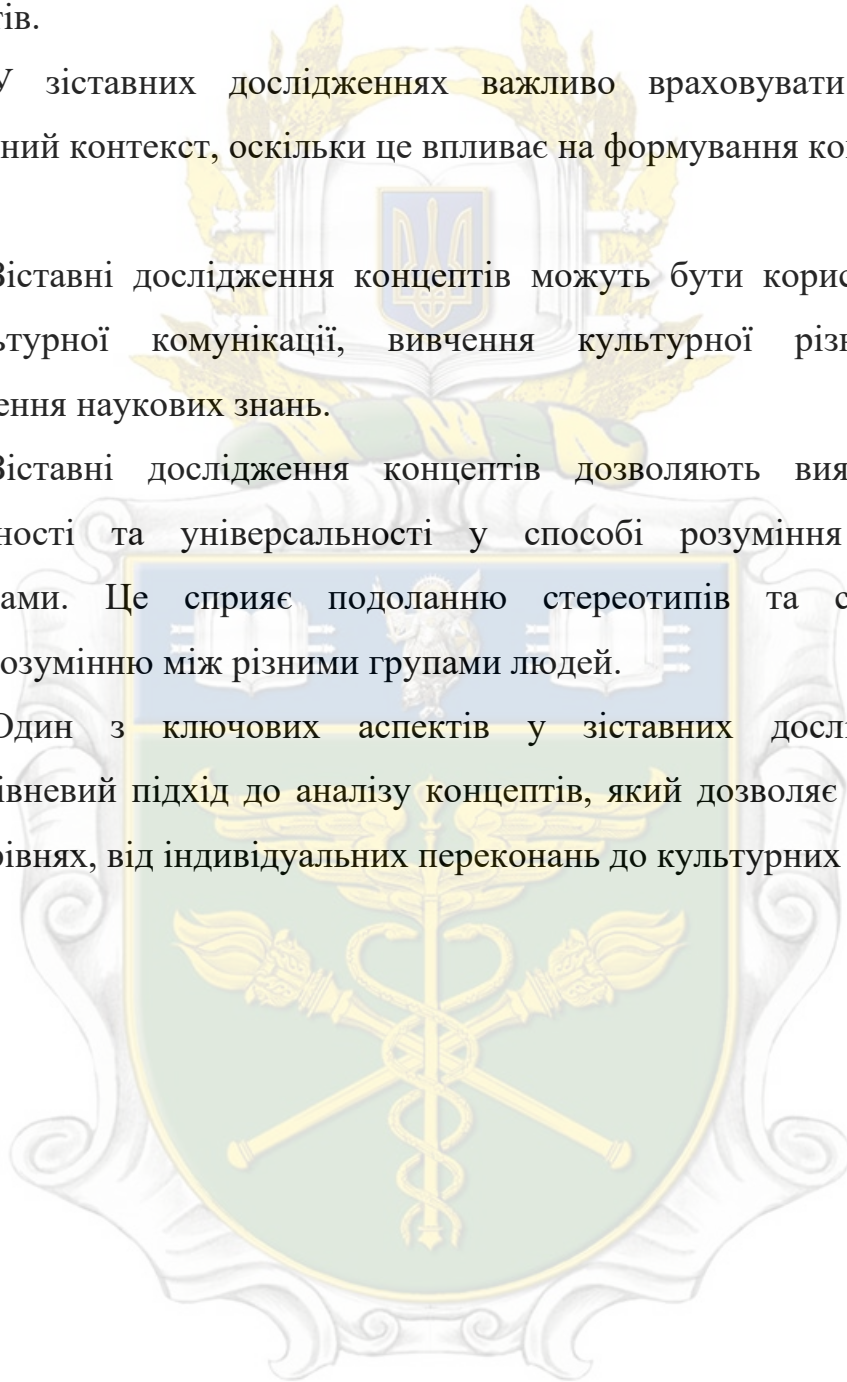
Один із ключових аспектів зіставних досліджень – це взаємозв'язок між мовою та концептом. Мова впливає на спосіб, яким люди сприймають і виражають свій світогляд, і важливо розглядати це в контексті аналізу концептів.

У зіставних дослідженнях важливо враховувати історичний та культурний контекст, оскільки це впливає на формування концептів і їх зміну з часом.

Зіставні дослідження концептів можуть бути корисні для розвитку міжкультурної комунікації, вивчення культурної різноманітності та розширення наукових знань.

Зіставні дослідження концептів дозволяють виявляти елементи унікальності та універсальності у способі розуміння світу різними культурами. Це сприяє подоланню стереотипів та сприяє кращому взаєморозумінню між різними групами людей.

Один з ключових аспектів у зіставних дослідженнях – це багаторівневий підхід до аналізу концептів, який дозволяє розглядати їх на різних рівнях, від індивідуальних переконань до культурних шаблонів.

РОЗДІЛ 2

ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ КОНЦЕПТІВ

СВОБОДА / FREEDOM

2.1 Матеріали і методи дослідження концептів СВОБОДА / FREEDOM

Загалом, дослідження концептів може відбуватись різними шляхами. За умови, коли слово становить частину концепту, доцільно провести його дослідження через лінгвістичний підхід. Концепт має чіткий зв'язок з об'єктом дійсності і тісно пов'язаним із відповідним словом, де відбуваються численні нашарування, утворюючи основний зміст концепту, відомий як його ядро [5, с. 30]. Цей підхід дозволяє виявити структуру концепту, розглядаючи ядро та периферію.

Далі, для аналізу структури та сутності концепту необхідно використовувати когнітивний підхід. Цей метод передбачає дослідження системних значень та лексичних одиниць, які використовуються для вербалізації концепту [20, с. 35]. Хоча існують неподільні концепти-гешталти, більшість концептів складні та можуть піддаватися поділу на різні шари.

Дослідження концептів може проводитися різними способами. Наприклад, для відділення ядра концепту від периферії, можна використовувати методи, запропоновані В. Масловою, виконуючи певні дії у відповідній послідовності.

Зауважимо, що репрезентація концептів може приймати різні форми, такі як схеми, фрейми, сценарії тощо. Тому для повного аналізу важливо розглядати концепти у різних формах, не обмежуючись однією [5, с. 30].

Концепція свободи є однією з найглибших і важливих у гуманітарних науках. Вона відображає основні аспекти і цінності людського існування, політичного устрою, культури та суспільства загалом. У даному підрозділі ми розглянемо матеріали та методи дослідження концепцій свободи у різних культурних контекстах.

Матеріали для дослідження концепту СВОБОДА розподіляються на кілька категорій: літературні твори, політичні маніфести, статті та монографії з філософії, політології, соціології, історії та інших галузей, дозволяють глибше розібратися в різних аспектах поняття свободи, політичні промови і документи діячів та лідерів країн відображають офіційний погляд на свободу в різних контекстах.

Дослідження концептів СВОБОДА / FREEDOM використовують різноманітні методи, що відображають комплексний підхід до теми: аналіз філософських творів, літературних текстів, документів для розкриття концепцій свободи, її еволюції та сприйняття; культурологічне дослідження впливу культурних та релігійних переконань на розуміння та виявлення свободи в різних спільнотах; порівняння концепцій свободи в різних культурних, історичних та політичних контекстах, що розкриває відмінності та спільні особливості.

В інтерпретації Л.Ф. Компанцевої порівняльний концептуальний аналіз є сукупністю низки методик, визнаних доречними і дієвими у сучасній лінгвістиці:

- Методика визначення ключових слів. Сполучуваність дослідженої лексеми вивчається на основі текстів, в яких ілюструється вживання ключового слова (а саме імені концепту). Таким чином, виявляють слова, які формують словосполучення з ім'ям концепта і виявляють провідні риси відповідного концепту.
- Аналіз визначень ключового слова у словниках. Якомога більша кількість словників обробляється для того, щоб зробити вибірку усіх

визначень ключого слова, а відповідно описати всі потенційні характеристики концепту.

- Дослідження розвитку полісемії слова, шляхом вивчення його етимології. Фокус уваги на порядку появи нових рис і значень концепту, які визначають цей розвиток.
- Аналіз фразеології та паремійного фонду, що включає вивчення прислів'їв та приказок, що містять ключове слово, а також тих, які виражають оцінку концепту, навіть якщо у них не використано лексему на позначення імені концепту.
- Контрастивний аналіз лексем, які збігаються за своїми прямими значеннями у різних мовах, що допомагає виявити національно-культурну специфіку концепту.
- Опис набору певних ознак концепту, котрі необхідні для включення його у певний клас.
- Виявлення індивідуальних авторських концептів при аналізі текстів художніх творів [19].

Дослідження концепцій свободи вимагає комплексного підходу, який включає аналіз текстів, філософських концепцій, історичних фактів, соціокультурних впливів та інших аспектів. Дослідження концепцій свободи мають велике значення для сучасного суспільства та академічного світу. Вони допомагають розкрити історичний контекст, роль культури, політичні зміни та соціальні процеси у розвитку цієї важливої ідеї.

Ці підходи допомагають вивчити не тільки саму ідею свободи, але й її роль у формуванні суспільства, політики та культури. Дослідження цього концепту важливе для того, щоб покращити якість життя, розуміння світу та розвиток гармонійного суспільства.

Дослідження концепцій свободи відіграють ключову роль у розумінні цінностей, які формують наше сучасне суспільство. Матеріали та методи дослідження надають змогу глибше заникнути в історію, філософію, політику

та культуру, що оточують поняття свободи. Це допомагає суспільству адаптуватися до змін, розвиватися та забезпечувати гармонію між правами та відповідальністю. Подальші дослідження в цій сфері будуть сприяти зміцненню демократії, розбудові громадянського суспільства та створенню більш справедливого та вільного світу.

2.2 Особливості мовної об'єктивації та змісту концепту FREEDOM в англійській лінгвокультурі

Поняття «свобода» є однією з найзагальніших та найглибших ідей, що визначають сутність людської існування. У мовному виразі цього поняття, яке в англійській лінгвокультурі називається «freedom», втілюються багатогранність цінностей, історичних умов та культурних відмінностей. Семантика лексеми «freedom» може варіювати в залежності від контексту та специфічних мовних джерел, а також від культурних, історичних та інших факторів. Ця лексема глибоко вплетена в мовну картину світу та має важливе місце в лінгвістиці та філософії.

Мовна об'єктивація концепту «freedom» в англійській лінгвокультурі здійснюється за допомогою багатьох мовних засобів, які відображають його різні аспекти. Слово «freedom» само по собі виражає це поняття, але його значення завжди має глибокий контекст. Наприклад, вільне вживання цього слова у спілкуванні підкреслює особисту та колективну свободу, можливість вибору та самовираження. Однак, це поняття може також відображати політичні або соціальні аспекти, залежно від контексту.

В англійській лінгвокультурі FREEDOM має глибокий культурний контекст. Від самого заснування Сполучених Штатів Америки, поняття свободи стало ключовим. Воно символізує незалежність, демократію та індивідуальні права. Значення «freedom» залишило глибокий відбиток у всіх аспектах життя, від політики та права до літератури та мистецтва.

Поняття «freedom» у англійській лінгвокультурі має глибокий історичний, культурний та мовний зміст. Воно втілює цінності, що лежать в основі демократії, прав людини та особистої незалежності. Мовна об'єктивація цього концепту відображається у великому спектрі мовних засобів, які підкреслюють його різноманітні аспекти.

Дослідження особливостей мовної об'єктивації та змісту концепту «freedom» в англійській лінгвокультурі може бути початком для подальших досліджень у цій області.

Концепт FREEDOM в англійській лінгвокультурі має глибокий та багатогранний зміст, який відображається в різних мовних виразах та контекстах. Майбутні дослідження можуть глибше вивчити мовну та культурну сутність цього поняття, розширити порівняльний аналіз та сприяти більшому розумінню того, як поняття «freedom» формує наше сприйняття світу та суспільства.

За даними лексикографічних джерел [54] лексема «freedom» має багато семантичних відтінків, які відображають різні аспекти волі та незалежності, зокрема:

- 1) свобода вільно виражати свої думки та бажання, ідеї та переконання, не піддаючись обмеженням чи цензурі, наприклад: *"Everyone has the right to **freedom of expression**"*
- 2) релігійна свобода, коли різні релігійні групи можуть вільно відзначати свої обряди та віру: *"All groups enjoyed religious **freedom**."*
- 3) особиста свобода та приватність, що стосується особистої волі та права на приватність, права кожної особи вибирати свій спосіб життя та діяльності: *"As a society we value personal **freedom and privacy**."*
- 4) свобода вибору, тобто право обирати, вирішувати та діяти за власними бажаннями: *"**freedom of choice**."*
- 5) свобода руху, тобто вільного переміщення без обмежень: *"**freedom of movement**."*

- 6) політична свобода та демократія: "*We believe in **freedom** and democracy.*"
- 7) свобода від чогось, що вказує на стан, коли люди не піддаються певним обмеженням чи впливам, наприклад, страху, дискримінації чи хвороби: "***freedom** from fear*" або "***freedom** from discrimination.*"
- 8) свобода використання чогось без обмежень: "*the **freedom** of the whole house.*"

Семантична структура лексеми «freedom», зареєстрована в англomовних тлумачних словниках, вивчається за допомогою компонентного аналізу. Відповідно значення лексеми може бути представлено у формі ієрархічної структури. Семантичні компоненти в структурній організації значення відіграють неоднакову роль, що приводить до виділення компонентів двох видів: головних (ядерних) і диференційних (видових). Число семантичних компонентів, необхідних для опису значень лексико-семантичної групи, визначається на практиці характером групи, кількістю її членів і способом виділення самих компонентів. Компонентний склад значення розглядається не як проста сукупність елементів, а організована структура. Науковці вважають, що значення кожної одиниці мови складається із семантичних компонентів, а характер компонентного складу залежить від абстрактності поняття [3, 233–234]. Семантичний компонент матеріально не виражений, проте він «прочитується» завдяки взаємозв'язкам цього слова з іншими словами на синтагматичній та парадигматичній вісях.

Отже, семантичне поле поняття «freedom» відображає широкий спектр значень, які пов'язані з цим концептом. Це поле можна розділити на декілька основних категорій:

Індивідуальна свобода: У цій категорії входять асоціації, пов'язані з особистою незалежністю, правами та можливістю вибору. Люди можуть асоціювати свободу з можливістю вибирати свій шлях життя, вільно виражати свої думки та переконання, а також вільно рухатися та діяти.

Політична свобода: асоціації з демократією, правами громадян та незалежністю від деспотії. Свобода може бути співвідносна з ідеями громадянських прав, свободи слова, рівноправності та можливості впливати на політичні рішення.

Визволення від фізичних, соціальних або економічних обмежень. Люди можуть сприймати свободу як здатність позбутися від негативних обставин та відчувати себе вільними від якогось тягаря.

Для багатьох англійськомовних країн свобода стала символом національної ідентичності, особливо в США та Великій Британії. Це асоціюється з історичними подіями, такими як війни за незалежність та боротьба за права людини.

Свобода також може асоціюватися з можливістю вільно виражати свої почуття, емоції, творчість та думки. Це може означати свободу вибору висловлювати себе через мову, мистецтво, медіа тощо.

Зміст та сприйняття поняття «freedom» протягом історії англійської лінгвокультури піддавалося значним змінам, відображаючи політичні, соціокультурні та філософські тенденції того часу. Ось деякі ключові моменти та етапи в еволюції сприйняття та змісту поняття «freedom».

У середньовіччі поняття свободи було в основному обмеженим у політичному та соціальному контексті. Верховенство монархії та обмежені права громадян призводили до обмеження особистої свободи. Проте, у ранньому Ренесансі виникла філософська дискусія про права та ідеї людської незалежності, яка поклала початок зміні сприйняття свободи.

Під час Просвітництва (17-18 століття) поняття свободи стало важливим для філософії, політики та соціальних змін. Розсудливі філософи, такі як Джон Локк, розвивали ідеї про індивідуальну свободу, права та обмеження влади. Ця епоха сприяла формуванню поняття «природних прав» та «суспільного контракту», які дали поштовх до виникнення демократії та розширення особистої свободи.

У 19 столітті поняття свободи поширилося на соціальні та гендерні аспекти. Рухи за скасування рабства, боротьба за жіночі права та вимоги працівників до гідних умов праці відобразили нові грані цієї ідеї. Це століття також було часом боротьби за національну незалежність в колоніях та підтримку прав людини.

У 20 столітті сприйняття свободи розширилося на нові горизонти. Боротьба за громадянські права, права на мир та екологічний активізм стали ключовими темами. Технологічний розвиток також вплинув на спосіб сприйняття свободи, створюючи можливості для глобального зв'язку та інформаційного обміну.

Сьогоднішнє розуміння свободи стало більш комплексним. Поняття включає індивідуальну, політичну, соціальну, економічну та культурну свободу. Це також відображає розмаїття поглядів та цінностей у глобальному співтоваристві. Зміна етичних принципів і ціннісних орієнтирів призвела до того, що індивід почав розглядати свободу в площині віртуальності. У зв'язку з цим, політичні діячі та інституції починають все більше просувати ідеї свободи через цифрові канали комунікації [46].

Свобода стосується людських стосунків і тісно пов'язана з політичною і фінансовою сферами. Берлін Ісайя у своїй праці «Дві концепції свободи» запропонував класифікувати свободу на негативну та позитивну. **Негативна свобода** – це свобода особистості від деяких перешкод (рабства, неволі, в'язниці, юридичні, моральні чи культурні обмеження). Свобода тут передбачає відсутність зовнішнього контролю. З іншого боку, відповідно до уявлень Берліна, **позитивна свобода** – це індивідуальна свобода досягнення цілей. Це певний вид самоспрямування, незалежності чи автономії. Позитивна свобода – це здатність реалізувати своє найглибше прагнення брати участь у власному житті та стати тим, ким є людина насправді.

На основі лексикографічних джерел було відібрано 58 сталих виразів: *to enjoy freedom; to fight for freedom; freedom of fear; freedom of care; freedom*

from want; freedom from burden; freedom and necessity (філософ.); freedom of will (філософ.); freedom of speech; freedom of the press; freedom of conscience; freedom of assembly; freedom of worship; academic freedoms; to take freedoms with smb; to take undue freedoms with smb; freedom fighter; freedom of the seas; freedom ride [54].

Концепт *freedom* вживається також у виразах, що набули статусу афоризмів, наприклад: *Those who deny freedom to others deserve it not to themselves; and under the rule of a just God, cannot long retain it* (Abraham Lincoln). Ідіома *freedom of/room for manoeuvre* вказує на шанс змінити розвиток події або вплинути на прийняття рішення, наприклад: *The economic conditions are restricting the bank's **freedom** of manoeuvre.*

У мовній об'єктивації концепту "freedom" часто використовуються метафори. Наприклад, метафора "freedom is a treasure" підкреслює цінність свободи, а метафора "fight for freedom" відображає ідею боротьби за неї. Ці сталі вирази допомагають втілити абстрактну ідею свободи у конкретних образах.

Сприйняття та зміст поняття "freedom" в англійській лінгвокультурі еволюціонували від обмеженого політичного поняття до глибокої та багатогранної ідеї, яка охоплює особисту, політичну, соціальну та культурну свободу. Ця еволюція відображає розвиток суспільства, політичних структур, філософських уявлень та соціальних цінностей на протязі віків.

Свобода – це поняття, яке має глибокий і загальний характер, і воно має відображення в різних мовах та культурах.

Ці приклади вказують на багатство і різноманітність того, як концепція свободи відображається в різних мовах та культурах. Вони свідчать про універсальність цієї ідеї, яка об'єднує людей незалежно від їхнього походження та культурних особливостей. Кожна мова та культура мають своє власне уявлення про свободу, враховуючи історію, релігійні переконання, соціальні цінності та інші фактори. Всі ці різноманітності і

відмінності допомагають нам більше розуміти глибину та різноманітність концепції свободи.

2.3 Особливості мовної об'єктивації концепту СВОБОДА в українській лінгвокультурі

Український концепт СВОБОДА відіграє ключову роль в історії та культурі України і продовжує впливати на сучасне суспільство.

Україна має багату історію боротьби за свободу. Ця боротьба включає в себе спроби здобуття незалежності від іноземних імперій, зокрема Російської, Османської та Польсько-Литовської імперій. Рухи за свободу та національну самостійність, такі як Козацька Рада, Гетьманщина, та Українська Народна Республіка, грали важливу роль у формуванні сучасної України.

Поняття свободи відображається в українській культурі через мистецтво, літературу, музику та інші аспекти. Багато відомих українських творів, такі як поезія Тараса Шевченка та романи Івана Франка, пронизані ідеями свободи та національної гідності.

Після отримання незалежності в 1991 році, Україна продовжує боротися за свою свободу і суверенітет. Конфлікт з Росією в Криму та на сході України (Донбас) є прикладом цієї боротьби. Свобода в Україні стала символом національної єдності та волі громадян.

У мові також можуть існувати варіації та синоніми для поняття свободи, що відображають підтекстові значення та контекст використання.

Відповідно до тлумачного словника української мови лексема *свобода* позначає:

– відсутність політичного й економічного гноблення, утиску й обмежень у суспільно-політичному житті якого-небудь класу або всього суспільства;

- державний суверенітет;
- визначена законом можливість участі громадян у суспільно-політичному житті країни, сукупність усіх політичних прав громадян;
- життя, існування без залежності від кого-небудь, можливість поводитися на свій розсуд;
- перебування не під арештом, не ув'язненим, не в неволі;
- можливість вияву суб'єктом своєї волі в умовах усвідомлення законів розвитку природи і суспільства [5].

Синонімічними до лексеми «свобода» є такі одиниці: *свобода, воля, привілля (рідше привілля), роздолля, незалежність, самостійність* [1].

Мовна об'єктивація та зміст концепту “свобода” української лінгвокультури є важливими аспектами розуміння значення цього поняття в українському контексті. Українська мова має багатий лексичний запас, який дозволяє виражати різні аспекти свободи. Наприклад, слова «воля», «вільність», «самовладдя», «самостійність» і т. д. використовуються для вираження різних аспектів свободи в українській мові.

Воля – одна з функцій людської психіки, яка полягає насамперед у владі над собою, керуванні своїми діями й свідомому регулюванні своєї поведінки; відсутність обмежень; привілля. Наприклад: *І пташкам воля, в чистім полі І пташкам весело літать (Тарас Шевченко); Хай погуляє дитина. Тільки їй волі, поки в мамі та в тата (Михайло Коцюбинський).*

Воля також є синонімом дослів *свобода* і *незалежність*. До прикладу: *Не вмирає душа наша, Не вмирає воля (Тарас Шевченко); // Перебування не під арештом, не в клітці, не на ланцюгу і т. ін. Немає гірше, як в неволі Про волю згадують (Тарас Шевченко); Яке прекрасне слово: ко-за-ки! Українські козаки, що віками боролися за волю українського обездоленого народу (Олександр Довженко); Рибка, почувши волю, стрепенулася, завмерла... і зникла в глибині (Михайло Стельмах).*

Вільність – права на що-небудь. Наприклад: *Карать не можна на смерть лиш за те.., Що смілива людина голос свій за **вільності** громадські підняла!* (Іван Кочерга).

Самовладдя – правління Людовіка XIV було часом найбільшого розквіту королівського самовладдя у Франції.

Самостійність – уміння діяти без сторонньої допомоги або керівництва; самостійні дії. До прикладу: *В шістнадцятому столітті татарські ханства втратили свою **самостійність*** (Любомир Дмитерко).

В Україні активно ведеться публічний діалог про різні аспекти свободи, такі як свобода слова, свобода дій, політична свобода, свобода виразу та інші. Це проявляється в політичних дискусіях, медійних публікаціях, громадських заходах та акціях.

Український фольклор та міфологія також мають свої образи та персонажі, які пов'язані із свободою. Наприклад, образ Козаччини та козаків в українській міфології символізує дух незалежності та боротьби за свободу.

Аналізуючи синоніми, які формулюють семантичне поле лексеми свобода, звернемо увагу на відсутність абсолютного синоніма. Однак, на думку багатьох лінгвістів (А. Вежицька, О. Лісичин, А. Солохіна), близьким за лексичним значенням є слово воля. На думку А. Солохіної, свобода та воля – номени одного концепту; сучасне бачення **свободи** полягає в можливості діяти без перепон, за бажанням (не зашкоджуючи інтересам іншої особистості), а **воля** розуміється як безмежна свобода дій. У свою чергу Н. Катаєва відносить свободу та волю до різних концептів, указуючи на частковий збіг в окремих фрагментах, які зазначають універсальну ідею самостійності, незалежності [7, с. 7].

Підказку дає вислів «свобода волі». Йдеться про простір, в якому діє воля. Тобто **свобода** – це простір подій, в якому творить людський дух, не наражаючись на перешкоди. Свобода – це простір для реалізації волі.

Воля – це спроможність безперешкодно творити в рамках внутрішньої і зовнішньої (суспільної, політичної) свободи. Проте воля дозволяє розсувати межі свободи. Тому воля є причиною, а свобода – наслідком. Воля відвойовує собі простір, який називається свободою.

На думку психологів, воля – «регуляція діяльності індивідом, що забезпечує досягнення мети за відсутності актуальної потреби чи утримування від бажаної дії в ситуації вибору; це активність особистості всупереч наявним обмеженням» [3].

Власне, Платон говорив, що людська душа складається з таких частин, як розумова, гнівна і хтивна. Саме гнівна душа, що переважає над іншими частинами в людини, є уособленням волі. Таке тлумачення концепту логічно поєднано із свідомістю українського народу. Якщо опустити окремі особливості нашого менталітету, в особливості опозицій у нашій етносвідомості, можна чітко виокремити тенденцію до саме «гнівного бажання волі», яке притаманне спільноті воїнів – козакам, що часто можна помітити у паремійному просторі.

Воля – найцінніше в житті людини: для замучених історією українців воля стала тим, за що не шкода покласти найголовніше – життя, що можна казати про інші звичні нам блага. Тому цей мотив так яскраво виражений у прислів'ях українського народу

Прислів'я – це великий і цінний спадок наших предків, який не одне покоління передаваний з вуст у уста. У цих невеликих висловах прихована глибинна мудрість, яка здатна розкрити зміст багатьох речей. У цій позиції можна виокремити смислові підгрупи:

– Войовниче, агресивне прагнення волі: Або волю здобути, або дома не бути; За народ і волю віддамо життя і долю; Краще стоя вмерти, чим сидя в неволі жити.

– Відмова від життя без волі: Життя не має ціни, а воля дорожча за життя; У неволі ніщо не миле.

– Воля важливіша за матеріальні блага: Хоч голі, аби на волі; Хоч долі, аби на волі; Хоч і спина гола, аби своя воля; Хоч рачки, та на волі; Хоч ти в багатстві, та в неволі, а я хоч голий, та на волі.

В окрему групу можна виокремити прислів'я, яким притаманна іронічність погляду на волю, як Божу силу, що вказує на певне двовір'я українського народу: *Воля божя, а суд царів; З Божої волі, продав штани, купив солі*. Концепти ВОЛЯ і СВОБОДА не можна розглядати відірвано від інших концептів, зокрема, наступних:

- ❖ **ДИМ**: *Або волю здобути, або дома не бути;*
- ❖ **РАДІСТЬ**: *Воля – то маленьке слово, а всі йому раді;*
- ❖ **СИЛА**: *Воля дає силу слабим; Моя воля, моя сила; Не сильная – вольная; Не сильно – вільно; Панська воля – панська й сила; Сильна воля гори перевертає;*
- ❖ **ЖИТТЯ**: *Життя не має ціни, а воля дорожча за життя; За народ і волю віддамо життя і долю;*
- ❖ **КОЗАК**: *Козача потилиця панам ляхам не хилиться; Коли козак у полі, то він на волі;*
- ❖ **ПАН**: *Козача потилиця панам ляхам не хилиться; Що буде, те й буде, а козак панщини робить не буде; Панська воля – панська й сила;*
- ❖ **ДОЛЯ**: *Де немає волі, там не буває й долі; За народ і волю віддамо життя і долю; Ліпша найгірша недоля, як чужа неволя; Мужицька недоля гірш, ніж неволя; Нема гіршої долі, як жити без волі; Не шукай долі, а шукай волі; У неволі нема долі; Хоч долі, аби на волі; Хто без волі, той без долі; Яка воля, така доля.*

Отже, найчастіше ВОЛЮ і СВОБОДУ в українській лінгвокультурі прийнято асоціювати з таким поняттям як поле, адже воно велике, має відкритий простір. У словнику В. Жайворонка «Знаки української етнокультури» зазначено, що численні предки українців жили в основному сільським життям серед свого поля. Це вказує нам на напрям формування

такого образу в свідомості українця. Також поле символізує волю і щастя: *Коли я в полі, тоді я на волі; Тільки тії й волі, що крикнуть у полі; Полі дві волі: чия правіша того й сильніша; Краще робити на вільнім полі, ніж гуляти у неволі; На чужому полі не матимеш волі* [37, с. 464–465].

Часто у прислів'ях із полем присутній образ *птаха*, з яким асоціює себе людина. Птах – символ людської душі, блискавки, вітру, вихору, грому, світла, блискучих і гарячих променів сонця [37, с. 669]. Саме птах найчастіше набуває людського тяжіння до волі, вільного паріння у небі, жаги до самоврядування. У людини не було б такого сильного потягу до волі, якби вона не мала якихось утисків. Приміщенням для ув'язнення, або ж засобом позбавлення волі птаха або тварини найчастіше виконує клітка, що фігурує у прислів'ях: *Краще на свободі в комірці, ніж в неволі в золотій клітці; І золота клітка для пташки неволя; Краще на волі на вітці, чим у неволі в золотій клітці; Ліпше птичці на сухій гілці, ніж у золотій клітці; Лучче птиці на сухій гілці, чим у золотій клітці; І на вільну птицю є в'язниця*.

Аналіз прислів'їв та приказок засвідчив, що паремії про ВОЛЮ і СВОБОДУ можна зарахувати до п'ятьох основних груп, які містять у собі такі концептуальні ознаки:

- о ВОЛЯ / СВОБОДА – найцінніше в житті людини;
- о ВОЛЯ / СВОБОДА – недосяжна мета;
- о ВОЛЯ / СВОБОДА – джерело сили та енергії;
- о ВОЛЯ / СВОБОДА – обов'язковий супутник козака, козацької сили;
- о ВОЛЯ / СВОБОДА – могутній інструмент Божої сили.

Свобода починається з самоусвідомлення суб'єкта як носія та втілювача свободи. Вільна людина є джерелом і мірилом своєї свободи. Людина стає вільною тоді, коли усвідомлює себе духовною істотою – носієм безсмертного творчого духу.

«Все, що робиться з власної волі, – добро!» – стверджує Аріїський вольовий імператив. Свобода виникає там, де твердою ногою пройшла воля. Якщо свобода заважає волі – тим гірше для свободи. Отже, воля є обов’язковим підґрунтям свободи.

2.4 Концептуальне розуміння свободи, відображене в українській та англійській лінгвокультурах

Вивчення лінгвокультурних концептів СВОБОДА і FREEDOM надає нам можливість порівняти сприйняття та вираження цього поняття в українській та англійській культурах. Цей аналіз розкриє схожості та відмінності у розумінні та використанні слова “свобода” в цих двох мовах.

Концепт СВОБОДА відзначається високим ступенем значущості у національній та міжкультурній взаємодії, цінністю для всіх соціумів. Дослідження, об’єктом яких є концепт СВОБОДА, скеровані на специфічні ознаки та сфери уживання цього явища (праці А. Вежбицької, А.С. Солохіної, О.Г. Лісіцина, О.М. Руденко). Однак деякі аспекти залишаються недостатньо вивченими, які визначають актуальність статті.

Реалізація поставленої мети передбачала розв’язання таких завдань:

- 1) проаналізувати зміст концептів СВОБОДА, FREEDOM в двох мовах на основі лексичних значень слів-репрезентантів;
- 2) сконструювати лексичні поля СВОБОДА, FREEDOM, шляхом виділення їх концептуальних шарів;
- 3) виокремити наявні мікрогрупи у визначених парцелах;
- 4) з’ясувати релевантні та окремі складові лексичних полів концептів СВОБОДА, FREEDOM в українській та англійській лінгвокультурах.

У сучасній лінгвістиці перевага надається структуруванню польової моделі мови, яка конструє систему мови як безперервну сукупність полів, що взаємно переходять своїми периферійними зонами і мають

багаторівневий характер [24]. Розуміючи поле як сукупність «мовних одиниць, об'єднаних спільністю змісту (іноді також спільністю формальних показників) і таких, що відображають понятійну, предметну чи функціональну схожість позначувальних явищ», зазначаємо його характерні ознаки: 1. Сукупність семантичних функцій в елементах. 2. Взаємодія граматичних та лексичних елементів. 3. Членування центру (ядро) – периферія; поступові переходи від одних групувань до інших, частковий перетин, загальні сегменти/ Лексичні поля, які репрезентують концепти СВОБОДА, FREEDOM, здебільшого конструюються лексико-синтагматично.

Складна побудова полів засвідчує високу значущість для національної свідомості та міжкультурної комунікації. Уживання номенів концептів СВОБОДА, FREEDOM в будь-якому контексті актуалізується в певних тематичних групах, а саме: 1) суспільно-політичній, 2) особистісно орієнтованій, 3) філософській, 4) юридичній, 5) історичній, 6) розмовно-побутовій. Матеріалом для визначення корпусів елементів лексичних полів свобода, freedom, слугував лексичний матеріал, зафіксований у різних словниках, а також у текстах політичної тематики.

Словникові дефініції ключових слів свобода, freedom [54] є засобами репрезентації знання мають спектр загальних тлумачень та специфічних рис для конкретної мови. Релевантним значенням, характерним для досліджуваних лексем, є «відсутність будь-якого подразника (у різних сферах життя), котрий обмежує, пригноблює, надає не вигідні умови життя особистості або суспільства». Відмінності в поясненнях полягають у визначенні об'єкта надання свободи (суспільство (укр. свобода), індивідуальна свобода (англ. freedom)). Менш уживані дефініції з різними відтінками розкривають лексеми свобода, freedom як полісемічні слова з відбиттям національної специфіки.

На думку дослідників (А. Вежицька, А. Солохіна, лексеми *воля* і *свобода* близькі за своєю семантикою з притаманною тотожністю значень, як

для англійського, так і для українського слів. Відмінність полягає у сфері апелювання номену, зокрема *liberty* традиційно використовується в стійких словосполученнях та назвах прецедентних явищ (*Statue of Liberty*). Таким чином, *freedom* характеризується індивідуальністю, наявністю права на особисту свободу, у той час як *liberty* – спеціалізується на праві суспільства.

Лексичні поля «свобода», «freedom» містять парцели – групи лексичних одиниць та усталених словосполучень, об'єднаних загальним значенням, які, у свою чергу, складаються з мікрополів. Виокремлення груп базується на мовному матеріалі, який використовується в політичних текстах Великої Британії та України.

У складі досліджуваних полів ми виділили парцелу «Суспільно-політичне життя», яка містить мікрогрупи, які є загальними для полів «свобода», «freedom»:

– конституційна (законна) свобода:

а) прагнення гарантувати свободи та права громадянина: *законні інтереси, відновлення свободи, політична воля та ін.; exemption, unhampered, to revol;*

б) відсутність прав та свобод громадянина: *свавілья, дискримінація та ін.; to obey, to submit, to discriminate etc.;*

в) здатність до відкритого вираження власної думки: *свобода зібрань, майдан, ініціатива та ін.; selection, to let (in, through, by), to permit etc.; levier;*

г) захист прав та свобод громадянина: *свобода від порушень, сторож свободи та ін.; charge, opportunity, possibility, chance etc.;*

д) принцип демократії: *демократія, незалежність, лібералізм, автономія, суверенітет та ін.; freedom, liberty, independence, autonomy;*

е) зловживання, небезпека: *тоталітаризм, корупція, олігархія, деспот, тиран та ін.; lack of freedom, corruption, compulsion, restriction, limitation, insecurity etc.;*

– **економічна діяльність:**

а) самостійність, фінансова незалежність: *свобода підприємницьких можливостей, свобода переміщення грошей, свобода заробляти гроші та ін.; deregulation, free-hand, free trade, tax-free, free-sheets etc.;*

б) позитивний результат, вигода: *стабільність, свобода торгівлі, свобода обміну послугами, свобода пересування капіталу, вільна торгівля та ін.; duty-free, quota-free, carte blanche, license, financial independence, freedom of trade etc.;*

– **свобода як суспільно-політичне життя нації:**

а) високий ідеал: *демократичний рівень, європеїзація, демократичні стандарти, соборність та ін.; Government support, constitution, ideal, opportunity, flame of Liberalism etc.;*

б) ілюзорність, розчарування: *плюралістична демократія, несвобода, безвольність, пригнічення та ін.; lack of freedom, lack of will, distress, depression, burden, strain;*

в) цінність: *пріоритетність свобод, важливість, почесне право, привілеї та ін.; liberation, will, bravery;*

г) справедливість: *справедливість, відповідальність, символ віри у свободу, чесність та ін.; correctness, principles of freedom, fairness, responsibility etc.;*

До загальних мікрогруп додаємо характерні для полів «freedom»:

– **міжнародний простір:**

а) спостереження за станом демократії в інших країнах: *universal liberty, equity, result, illiberal, relinquish etc.;*

б) прагнення до укорінення демократії в інших країнах: *peace, deliverance, correctness, disentanglement, equity, strong-arm etc.;*

Мікрогрупи, які властиві лише для лексичного поля «freedom»:

– **внутрішня політика держави:**

а) уряд сприяє розвитку демократичного ладу країни: *occasion, permission, permitter, to recover, defence, open, additional freedom, free care etc.*;

б) уряд перешкоджає розвитку демократичного ладу країни: *blank-check, subjugation, confine, restriction, uncontroll, dependency, unprecedented attack etc.*;

– **діяльність місцевих органів:** *skip, self-government, to fence oneself* ;

– **академічна свобода:** *independent schools, free tests, free school meals, academic freedom and the independence of scientific, freedom to innovate etc..*

Парцела «Особистісна діяльність (внутрішня/зовнішня)» поділяє свободу на внутрішню (відсутність залежності від утисків, самостійність; синонімічне поняттю «воля») та зовнішню (легкість, відсутність труднощів; простота). Виокремлена група містить мікрогрупи, які є загальними для полів «свобода», «freedom»:

I. Зовнішня особистісна діяльність:

– **здатність вільно діяти:**

а) незалежний спосіб життя: *свобода пересування, свобода дії, свобода вибору та ін.; responsibility, decisions, choice, life, free will etc.*;

б) діяльність без відповідальності: *звільнення, необов'язковість, відсутність обмежень та ін.; elusion, lam, cop-out, impudence, daring, to unwrap oneself, to unswaddle oneself etc.*;

– **манера поведінки:** *рішучість, ініціативність, простота, привільно, розкутість, натуральність та ін.; abandon, artlessness, birdbrain, floozy etc.*;

До лексичного поля «freedom» відносимо такі специфічні мікрополя:

– професійна діяльність: *martinet, troublemaker, thrall, vacant etc.*;

II. Внутрішня особистісна діяльність:

– **моральна категорія:** групові та індивідуальні свободи та ін.; *need, avant-garde, libertine etc.*;

– **психічний стан:** *вимога, щирість, сором, примха та ін.; access, pride, audacity, boldness etc.*;

– **свобода думки:** *вільнодумство, свобода совісті, свобода духовна, свободи та ін.; come-off, will power, independent minds, clear, discretion etc.;*

Основне вираження парцели «Просторова необмеженість» відображається в юридичному трактуванні свободи, яке використовується в багатьох політичних текстах. Виокремлена група містить мікрогрупи, які є загальними для полів «свобода», «freedom»:

– **місця та процеси позбавлення свободи:** *арешт, заслання, в'язниця, окупація та ін.; arrest, occupation, prison, cell, sanctum, clarifier etc.;*

– **необмежене використання об'єкта:** *завоювання, панування, фашист, володар, звільнення та ін.; restraint, hindrance, intruder, absolver, subjugation etc.;*

До загальних мікрогруп додаємо характерні для поля «свобода»: – вільний час: *вільний час, вільність, необдуманість*. Парцелу «Залежність від суб'єкта» виокремлюємо, виходячи з історичного аспекту використання свободи та збереження етимологічного значення лексеми в сучасній дефініції.

До поданої парцели відносимо такі мікрогрупи: характерну для поля «свобода»:

– **залежність від рабства:** *поневолення, визволитель, рятівник, розкріпачення, невольниця, рабиня, наймит, виняток, маріонетка та ін.;* характерну для полів «freedom»:

– **незалежність від обов'язків, персони:** *freedom from prosecution, dodging etc.;*

Парцела «Свобода слова» формується на основі ключового ідентифікатора концепту СВОБОДА в політичному дискурсі – свободи слова.

Порівняльний аналіз показує, що концепт FREEDOM / СВОБОДА має різні варіації в різних мовах та культурах. В українській мові цей концепт виражається через слово "свобода", яке також має політичний та особистий відтінок, але може асоціюватися із визволенням від обмежень.

Лінгвокультурний порівняльний аналіз концепту "freedom" в англійській лінгвокультурі вказує на його багатогранність та глибокий культурний вплив.

Він не тільки відображає ідею особистої та політичної свободи, але й впливає на спосіб мислення, сприйняття соціальних цінностей та формування національної ідентичності. Лінгвокультурний аналіз допомагає розкрити багатшарову природу цього концепту та поглибити розуміння того, як він впливає на комунікацію та культурний обмін.

Розгляд концепту FREEDOM / СВОБОДА в двох мовах також виявляє різноманітність його мовної об'єктивації. Українська мова, наприклад, використовує термін "свобода", який знаходить відображення у вільному виборі, політичних рухах та історичних контекстах. Лексема "Freedom" в англійській мові також охоплює різні аспекти свободи, включаючи політичну, релігійну, громадянську та економічну свободу. Цей термін ширший і відображає загальний ідеал вільної особистості.

У різних культурах ідея свободи може бути виражена через метафори та алегорії, такі як "freedom of speech" (свобода слова), "freedom of the press" (свобода преси) і "fight for freedom" (боротьба за свободу). В англійській мові вживаються вислови, як "fight for freedom", що може надавати активний характер цьому концепту. Українська мова може використовувати образи, що відображають зв'язок із минулим, наприклад, "свобода, за яку боролися поколіннями". Український фразеологізм "дарувати волю" вказує на відсутність обмежень або контролю.

Відповідно, у процесі перекладу форм вербалізації концепту FREEDOM можуть виникати семантичні відмінності. Наприклад, український переклад "свобода" може включати аспекти, які не відображаються повністю у слові "freedom". Такі відмінності відображають культурні особливості та виражають зв'язок між мовою та сприйняттям світу.

Лексема "freedom" може мати різні відтінки значень в різних культурах. У США та Великій Британії це поняття може бути асоційоване з індивідуальною незалежністю та правами громадян. У східних культурах, відмінності можуть полягати в більш колективному підході до цього поняття, де свобода може сприйматися як можливість бути вільним від бідності чи впливу зовнішніх сил.

В Україні поняття "свобода" може бути пов'язане з політичними символами, такими як герб, прапор та національний гімн, які втілюють ідеї незалежності та волі.

В Сполучених Штатах Америки, "свобода" часто символізується Статуєю Свободи (Statue of Liberty) на острові Ліберті в Нью-Йорку, що стала одним з універсальних символів свободи.

Зіставний аналіз "свободи" та "freedom" підкреслює, що обидва терміни відображають глибоко укорінені цінності в українській та англomовній культурах і є важливими для розуміння суспільних та політичних процесів у відповідних країнах.

Отже, засоби мовної об'єктивації концептів СВОБОДА / FREEDOM об'єднується в лексичні поля, які відображають понятійну, предметну чи функціональну схожість явищ. Лексичні поля СВОБОДА / FREEDOM становлять великий фрагмент системи української та англійської мов та здебільшого спрямовані на суспільно-політичне життя суспільства, індивіда. Це пояснюється важливістю та цінністю незалежного стану країни від різноманітних обмежуючих впливів. Значною кількістю лексем наділена група діяльності особистості, а саме манера поведінки, оскільки від вибору форми поведінки залежить результат комунікації.

Висновки до розділу 2

За результатами проведеного аналізу ми встановили, що концепт СВОБОДА / FREEDOM є важливим в українській та англійській

лінгвокультурах і має численні спільні риси. Обидві мови використовують асоціації зі словами, пов'язаними з вільністю, незалежністю та можливістю діяти за власним вибором. Також обидві мови враховують позитивну конотацію концепту СВОБОДА / FREEDOM.

Однак наш аналіз також виявив деякі відмінності у сприйнятті цього концепту. Українська мова, зокрема, ставить більший акцент на ідею відповідальності та обов'язку перед іншими, тоді як англійська лінгвокультура може бути більш індивідуалістичною і фокусуватися на особистих правах та можливостях.

Цей аналіз підкреслює важливість розуміння культурних контекстів при перекладі та інтерпретації лінгвокультурних концептів. Він також свідчить про багатогранність інтерпретацій і значень, які можуть бути пов'язані з концептом СВОБОДА / FREEDOM у різних культурах і мовах.

Важливо відзначити, що розуміння концепту СВОБОДА / FREEDOM може також змінюватися з часом та історичними подіями. Наприклад, під час політичних та соціальних змін, таких як революції або авторитарні режими, сприйняття "свободи" може драматично змінюватися, відображаючи потреби і настрої суспільства.

На підставі результатів нашого аналізу можна зробити висновок, що концепт СВОБОДА / FREEDOM є важливим і універсальним, але його сприйняття та форми вербалізації можуть відрізнятися в залежності від мови та культурного контексту. Такий різноманітний спектр інтерпретацій дозволяє кожній культурі виражати власне бачення цінностей і понять, але також вимагає обережності при перекладі та сприйнятті інших культурних кодів.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Утворення та специфіка функціонування концепту – складні та багатоаспектні явища. Завдяки багатошаровій структурі, культивуванню у своєму змісті національної пам'яті та ідентичності названа лінгвістична категорія постала у центрі уваги лінгвістів, починаючи з кінця XX ст. Зіставні дослідження концептів відіграють важливу роль у лінгвістиці та когнітивних науках, сприяючи вивченню семантики слів та структури ментальних концептів у різних мовах та культурах.

Дослідження концептів у різних мовах та культурах допомагає розкрити різноманітність інтерпретацій та когнітивних моделей, що лежать в основі мовних конструкцій. Зіставні дослідження концептів дозволяють виявляти не лише спільні риси, але й варіації у ментальних структурах та мовних виразах, що сприяє збагаченню нашого розуміння різноманітності мовленнєвих систем. При цьому важливо враховувати контекст та культурні особливості при проведенні зіставних досліджень концептів, оскільки ці фактори можуть значно впливати на сприйняття та вираження концептів у різних мовах.

У другому розділі ми провели докладний аналіз лінгвокультурних концептів СВОБОДА / FREEDOM в англійській та українській мовах. Внаслідок зіставного аналізу виявлено, що хоча існують спільні риси в сприйнятті “свободи” в обох культурах, існують також суттєві відмінності у способах вираження та важливості цього концепту.

Лінгвокультурний порівняльний аналіз концепту FREEDOM показує, що ця ідея має глибокий культурний вплив на сприйняття, мовлення та ідентичність. Варіації в мовній об'єктивації цього концепту розкривають різні акценти, які кожна культура ставить у визначенні свободи. Лінгвокультурний аналіз допомагає глибше зрозуміти ціннісні орієнтації та способи вираження цієї універсальної ідеї у різних мовах та культурах.

Концепт СВОБОДА / FREEDOM в мові та культурі виявився складним та багатогранним. Він може мати різні шари, залежно від культурного контексту та історичних факторів. Це підтверджує важливість вивчення лінгвокультурних концептів для розуміння глибоких рис культурних систем.

Концепт FREEDOM є ключовим для американської культури та ідеології. Він відіграє важливу роль у національному самосприйнятті та становленні американського суспільства.

Українська мова має багатий лексичний апарат для вираження концепту СВОБОДА. Вона використовує різні слова та вирази, щоб передати різні аспекти цього поняття, включаючи політичну свободу, особисту незалежність та інші аспекти тощо.

Зіставний аналіз лінгвокультурних концептів СВОБОДА / FREEDOM показує, що обидва терміни виражають важливі цінності та ідеали української та англійської лінгвокультур. Однак сприйняття і виразність цих понять можуть відрізнятися в залежності від культурного та історичного контексту, в якому вони використовуються.

У підсумку, зіставні дослідження концептів є цінним інструментом для вивчення мовленнєвих та когнітивних процесів у різних мовах і культурах. Вони сприяють розумінню сутності мови як відображення людського сприйняття та мислення, а також відкривають нові можливості для наукових досліджень і практичних застосувань у сферах перекладу, міжкультурного спілкування та розвитку мовних технологій.

У майбутньому подібні дослідження можуть бути розширені для аналізу інших лінгвокультурних концептів і сприяти кращому розумінню культурного розмаїття та взаємодії між народами та мовами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білоус О. Лінгвокультурологічний аналіз концепту «свобода» в англомовному і українськомовному полікультурному комунікативному просторі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2015. С. 46 – 51.
2. Ваніна Г. В. Методика порівняльного аналізу концепту PR/ПІАР/ПІАР. *Наукові записки [Національного університету Острозька академія]*. 2012. Серія: Філологічна. Вип. 26. С. 48 – 49.
3. Варій М. Й. Загальна психологія: підр. для студ. вищ. навч. закл. 3-тє видання. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [гол. ред. В. Т. Бусел]. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
5. Гайдук Г. В. Концепт як базове поняття когнітивної лінгвістики. URL: http://www.rusnauka.com/27_SSN_2012/Philologia/3_117439.cioc.htm
6. Гач Н. О. Концепт Свобода (на матеріалі американських віршованих творів XIX ст.). *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. Вип. 43 (1). С. 251 – 264.
7. Голубовська І. О. Воля, доля, лихо як семантичні кванти українського культурного простору. *Мова і культура*. 2002. Вип. 5. Т. 2. Ч. 1.: Культурологічний компонент мови. С. 56 – 66.
8. Голубовська І. О. Про взаємодію мови, мислення та свідомості в контексті когнітивного підходу в лінгвістиці. *Вісник Київського національного ун-ту. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. Вип. 14. 2003. С. 49 – 51.
9. Горошко О. М. Лінгвокультурний аналіз концепту свобода в англомовному Інтернет-дискурсі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія. Мовознавство. Культурологія*. Вип. 1157 (24). Харків, 2015. С. 68 – 71.

- 10.Дубровіна Н. О. Когнітивний підхід до дослідження лінгвокультурологічних концептів (на матеріалі англійської та української мов). *Філологічні науки*. 2010. Вип. 4. С. 48 – 53.
- 11.Дубчак О. Концептуальна опозиція в аспекті мовної інтерпретації. *Семантика мови і тексту* : матеріали XI Міжнародної наукової конференції (м. Івано-Франківськ, 26–28 вересня 2012 р.). Івано-Франківськ : Прикарпатський націон. ун-т ім. В. Стефаника, 2012. С.181–183.
- 12.Жаботинская С. А. Когнитивная лингвистика: принципы концептуального моделирования. *Лінгвістичні студії*. 1997. Вип. 2. С. 31–52.
13. Жайворонок В. В. Символіка імені в контексті етнокультури. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського Національного лінгвістичного університету. LINGUAPAX – VIII: Мова, освіта, культура: наукові парадигми і сучасний світ. Філологія. Педагогіка. Психологія*. 2001. Вип. 5. С. 106 – 115.
- 14.Задорожний С.А. Концепт як основне поняття когнітивної лінгвістики. *Вісник студентського наукового товариства «ВАТРА» Вінницького торговельно-економічного інституту ДТЕУ*. Вінниця: Редакційно-видавничий відділ ВТЕІ ДТЕУ, 2023. Вип.178. С. 72-77.
- 15.Задорожний С.А. Національно-специфічні риси концепту СВОБОДА. *Матеріали X студентської науково-практичної Інтернет-конференції «Світоглядні трансформації особистості студента ЗВО: історико-філософські, соціально-правові, мовознавчі та здоров'яформуючі аспекти»*. Вінниця: Видавничо-редакційний відділ ВТЕІ ДТЕУ, 2023. С. 63-67.
- 16.Задорожний С.А. Концептуальне розуміння свободи, відображене в українській та англійській лінгвокультурах. *Актуальні проблеми сучасної транслятології, лінгвокраїнознавства та теорії*

- міжкультурної комунікації : збірник матеріалів VIII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю. Вінниця: Редакційно-видавничий відділ ВТЕІ ДТЕУ, 2023. Ч. 3. С. 75-82.*
17. Запольських С. П. Концепт «козацтво» в історичному дискурсі: перекладознавчий аспект: дис. ... канд. філол. н. за спеціальністю 10.02.16 – перекладознавство. Запоріжжя, Запорізький національний університет, 2005.
 18. Іващенко В. Л. Організація ментальності концепту. *Мовознавство*. 2008. № 1. С. 37 – 44.
 19. Компанцева Л. Ф. Концепт и концептуальный анализ: аналитическая палітра. *Концептологія: Світ-Мова. Особистість. Наук. зап. Луганського нац. пед. ун-ту*. 2005. Вип. 6. С. 68 – 99.
 20. Колесник О. С. Концепт *Воля* в європейських лінгвокультурах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2019. № 41. Том 1. С. 110 – 114.
 21. Кононенко В. І. Концептологія в лінгвістичному аспекті. *Мовознавство*. 2006. № 2 – 3. С. 111 – 117.
 22. Луньова Т. В. Лексикалізований концепт ГАРМОНІЯ в сучасній англійській мові: структура і комбінаторика: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2006. 348 с.
 23. Мартинюк А. П. Когнітивно-дискурсивний напрям дослідження концептів у сучасній лінгвістиці. *Проблеми романо-германської філології: Зб. наук. пр. Ужгород*, 2006. С. 92 – 107.
 24. Масло О. В. Принципи й методи зіставного аналізу та засоби мовного вираження національно-мовного менталітету. *Лінгвістичні дослідження: Збірник наукових праць / За заг. ред. проф. Л. А. Лисиченко. Харків: Харківський національний педагогічний університет*, 2004. Вип. 14. С. 118 – 122.

- 25.Мельничук О. Д. Концепти як елементи семантики тексту. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2006. № 29. С. 207 – 210.
- 26.Мокієнко В. М. Значення української пареміології для історико-етимологічного аналізу слов'янських прислів'їв та приказок. *Мовознавство*. 2000. Вип. 1. С. 9 – 20.
- 27.Ляхова О. В. Словотвірний аспект в аналізі концепту ВОЛЯ. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. Харків, 2016. Вип. 74. С. 124 – 129.
- 28.Новак О. М. Семантична структура лексем-когнатів *Воля/Воля* в українських та сербських мовах. *Слов'янський збірник*. Вип. 24/26. 2019. С. 50 – 58.
- 29.Печончик Т. І. Концепт «свобода слова» та його вербалізація в сучасному українському мас-медійному дискурсі: дис. ... канд. філол.н. зі спеціальності 10.02.01 – українська мова. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2009.
- 30.Пилипенко І. О. Аналіз концепта «heart/серце» у фразеологізмах англійської та української мови з погляду ознакового підходу. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Випуск 21. Том 2. С. 95 – 100.
- 31.Подсевак К. С. Когнітивні складники концептів-опозицій ЛЮДИНА і ТЕХНІКА у творах наукової фантастики Рея Бредбері. *Науковий вісник Міжнародного університету*. 2019. № 43. Том 3. С. 46 – 51.
- 32.Полюжин М. М. Про синкретичні теорії концепту. *Проблеми романо-германської філології*: 36. наук. пр. Ужгород, 2006. С. 5 – 21.
- 33.П'ятковська Т. Ю. Концепти української ментальності в мовному дискурсі паремій. *Рідний край*. 2014. Вип. 1 (30). С. 94-97.
- 34.Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник [для студ-ів філол. спец-ей вищ. навч-их закладів]. Полтава: Довкілля. Київ, 2008. 712 с.

- 35.Семегин Т. С. Динаміка семантичної структури бінарних концептів прекрасний / потворний в англійській та українській мовах : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. філолог. наук: 10.02.17. *«Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство»* / Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2011. 23 с.
- 36.Семенюк І. С. Мовні засоби відтворення концепту ЗЛОЧИНЕЦЬ у сучасній американській художній прозі та публіцистиці: Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. 256 с.
- 37.Словник фразеологізмів української мови. НАН України, Ін-т укр. мови. Укр. мов. – інформ. Фонд / уклад.: В. М. Білоноженко та ін. / відп. ред. В. О. Винник. Київ: Наук. думка, 2003. 786 с.
- 38.Словник символів / За ред. О. І. Потапенко, М. К. Дмитренко, Г. І. Потапенко та ін. Київ: Народознавство, 1997. 155 с.
- 39.Українські приказки, прислів'я і таке інше / Укл. М. Номис. Київ: Либідь, 1993. 765 с.
- 40.Фатєєва Л. М. Лінгвокультурологічний концепт “воля” (пареміологічний аспект). *Наукові праці. Філологія. Літературознавство*. Миколаїв : Видавничо-редакційний відділ ЧДУ ім. П. Могили, 2007. Т. 67, № 54. С. 91–94.
- 41.Чернищенко І. А. Порівняльний аналіз структурної моделі концептів РОБОТА/WORK в етнічній свідомості носіїв української та англійської мов. *Психолінгвістика*. 2011. Вип. 8. С. 160 – 167.
- 42.Южакова О. І. Синонімія як спосіб пізнання світу. *Мова і культура*. Київ: Видавничий Дім Д. Бураго, 2008. Вип. 10. Т. IV (104). С. 160 – 166.
- 43.Яцкевич О. О. Концепт «Воля» в українській мовній картині світу: дис. ... канд. філол. н. за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Харків, 2009. 276 с.

- 44.American Heritage Dictionary of the English Language. URL:
www.houghtonmifflinbooks.com/epub
- 45.Berlin I. Four Essays on Liberty. Oxford University Press. 1969. 278 p.
- 46.Borchert D. Encyclopedia of Philosophy. Thomson Gale, 2006. 325 p.
- 47.Frege D. M. Philosophy of Language / 2nd ed. London: Duckworth, 1981.
238 p.
- 48.Honderich T. The Oxford companion to philosophy. New York: Oxford
University Press, 2005. 1060 p.
- 49.Johnson M. The Body in the Mind. The Bodily Basis of Meaning,
Imagination, and Reason. Chicago and London: The University of Chicago
Press, 1987. 233 p.
- 50.Lakoff G. Women, fire and dangerous things: What categories reveal about
the mind. Chicago, L.: The University of Chicago Press, 1987. 750 p.
51. Langacker R. W. Grammar and conceptualization. Berlin, N.Y.: Mouton de
Gruyter, 2000. P. 30 – 53.
- 52.Longman Dictionary of Contemporary English. Pearson Education Ltd.,
Edinburgh Gate, Harlow, 2000. 1690 p.
- 53.Merriam-Webster's Dictionary and Thesaurus. Springfield, Massachusetts,
USA, 2006. 940 p.
- 54.Oxford Advanced Learner's Dictionary. Oxford University Press, 2001.
1944 p.
- 55.Peacocke Ch. Proper names, reference, and rigid designation. *Meaning,
Reference, and Necessity* / S. Blackburn (ed.). Cambridge, 1975. 251 p.
- 56.Skinner Q. Visions of Politics: Volume I Regarding Method. Cambridge
University Press, 2002.
- 57.Sweetser E. From etymology to pragmatics: metaphorical and cultural
aspects of semantic structure. Cambridge: Cambridge University Press,
2001. 174 p.

58. Talmy L. *Toward a Cognitive Semantics*. Cambridge, MA: MIT Press, 2000. 566 p.
59. Taylor C. Modern Social Imaginaries. *Public Culture*. 2002. 14 (1). P. 91 – 124.
60. Webster's Third New International Dictionary of the English Language. Springfield, Massachusetts. USA, 1986. 2662 p.

